▣ ચાર મંગલ ▣

ચત્તારિ મંગલં.
અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં.
સાહૂ મંગલં, કેવલિપણ્ણત્તો ધમ્મો મંગલં.

અરિહંત મંગળ છે.
સિદ્ધ મંગળ છે.
સાધુ મંગળ છે.
કેવલિ પ્રણીત ધર્મ મંગલ છે.
આ ચાર મંગલ છે.

▣ ચાર લોકોત્તમ ▣

ચત્તારિ લોગુત્તમા
અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા.
સાહૂ લોગુત્તમા, કેવલિપણ્ણત્તો ધમ્મો લોગુત્તમો.

અરિહંત લોકોત્તમ છે.
સિદ્ધ લોકોત્તમ છે.
સાધુ લોકોત્તમ છે.
કેવલિ પ્રણીત ધર્મ લોકોત્તમ છે.
આ ચાર લોકોત્તમ છે.

☆ [illegible] ☆

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

શ્રી નવપદ સ્તુતિ

[રાગ : મન્દાક્રાન્તા]

શ્રી અરિહંતો સકલહિતદા ઉગ્ર પુણ્યોપકારા,
સિદ્ધો સર્વે મુગતિપુરીના ગામીને ધ્રુવતારા....૧
આચાર્યો છે જિનધરમના દક્ષ વ્યાપારી શૂરા,
ઉપાધ્યાયો ગણધરતણાં સૂત્રદાને ચકોરા....૨
સાધુ આંતર અરિસમૂહને વિક્રમી થઈ ય દંડે,
દર્શનજ્ઞાનં હૃદયમળ ને મોહ અન્ધાર ખંડે....૩
ચારિત્રે છે અઘ[1]રહિત હો જિંદગી જીવ ઠારે,
નવપદમાંહે અનુપતપ છે જે સમાધિ પ્રસારે...૪
વન્દુ ભાવે નવપદ સદા પામવા આત્મશુદ્ધિ
આલંબન હો મુજ હૃદયમાં દ્યો સદા સ્વચ્છ બુદ્ધિ...૫

□ રચયિતા

આચાર્ય શ્રી વિજયભુવનભાનુસૂરિજી મહારાજ

૧. પાપ

❀ જૈન શાસન ❀

સર્વ મંગલ માંગલ્યં, સર્વ કલ્યાણકારણમ્;
પ્રધાનં સર્વધર્માણાં, જૈનં જયતિ શાસનમ્.

સર્વ મંગલોમાં માંગલ્યભૂત,
સર્વ કલ્યાણનું કારણ,
સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન,
[આવું] જૈન શાસન જય પામે છે.
(જયવંતુ વર્તે છે.)

પ્રભુ સન્મુખ બોલવાની સ્તુતિઓ

(૧)

[illegible]

(૨)

[illegible]

(૩)

[illegible]

(૪)

[illegible]

(૫)

[illegible]

(૬)

હે પ્રભો આનંદદાતા, જ્ઞાન હમકો દીજિયે
શીઘ્ર સારે દુર્ગુણોકો, દૂર હમસે કીજિયે,
લીજિયે હમકો શરણમેં, હમ સદાચારી બને
બ્રહ્મચારી ધર્મ-રક્ષક, વીરવ્રત ધારી બને ।

(૭)

વીતરાગ હે જિનરાજ ! તુજ પદ પદ્મસેવા મુજ હોજો !
ભવ ભવ વિષે અનિમિષ નયને આપનું દર્શન થજો.
દયાસિન્ધુ વિશ્વબન્ધુ દિવ્યદૃષ્ટિ આપજો
કરી આપ સમ સેવક તણા સંસાર બંધન કાપજો.

(૮)

બહુકાળ આ સંસાર સાગરમાં પ્રભુ હું સંચર્યો,
થઈ પુણ્યરાશિ એકઠી ત્યારે જિનેશ્વર તું મળ્યો.
પણ પાપકર્મ ભરેલ મેં સેવા સરસ નવ આદરી
શુભયોગને પામ્યા છતાં મેં મૂર્ખતા બહુએ કરી.

(૯)

ભવજલધિમાંથી હે પ્રભો ! કરુણા કરીને તારજો
ને નિર્ગુણીને શિવનગરનાં શુભસદનમાં ધારજો.
આ ગુણી આ નિર્ગુણી એમ ભેદ મોટા નવ કરે,
શશિ સૂર્ય મેઘ પરે દયાલુ સર્વના દુઃખ દૂર હરે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ગુરુવંદન

ગુરુવંદન ત્રણ પ્રકારે થાય છે. એક ફિટ્ટાવંદન, બીજું થોભવંદન અને ત્રીજું દ્વાદશાવર્તવંદન. પહેલું ફિટ્ટાવંદન મસ્તક વગેરે નમાવવાથી, બીજું થોભવંદન પાંચેય અંગથી બે ખમાસમણ દેવાથી, અને ત્રીજું દ્વાદશાવર્તવંદન બે વાંદણાં દેવાથી થાય છે.

[ગુરુવંદન ભાષ્ય]

આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક, સ્થવિર અને રત્નાધિક, એ પાંચને કર્મની નિર્જરા કરવા માટે વંદન કરવુ.

[પ્રવચન સારોદ્ધાર]

ગુરુવંદનનુ ફળ

પૂજ્ય વંદનીય શ્રી ગૌતમસ્વામીએ ભગવાન શ્રી મહાવીર પરમાત્માને વિનયથી પૂછ્યું : ‘હે ભગવંત ! ગુરુવંદન કરવાથી જીવને શુ ફળ મળે છે ?’

તરણતારણ ભગવાનશ્રીએ કહ્યું : ‘હે ગૌતમ ! જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મો ગાઢ બંધનથી બાંધ્યાં હોય તે ઢીલા બંધનવાળાં, દીર્ઘ સ્થિતિવાળા બાંધેલાં હોય તે અલ્પ મુદ્દતવાળાં, તીવ્ર રસવાળા બાધેલાં અશુભ કર્મોને મંદ રસવાળાં, અને ઘણાં પ્રદેશવાળાં બાંધ્યા હોય તેને

[illegible]

[illegible]

❋ ગુરુવંદનનું ફળ ❋

શુદ્ધ ધર્મના જાણકાર, એને આચરનાર, હમેશા શુદ્ધ ધર્મમાં જ પરાયણ અને જીવોને શુદ્ધ ધર્મનો જ ઉપદેશ આપનારા હોય તેને 'ગુરુ' કહેવાય છે.

જેઓ સર્વથા અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ વ્રતોનું જીવનભર પાલન કરે છે તેને પણ 'ગુરુ' કહેવાય છે.

આવા પાંચ મહાવ્રતધારી ગુરુ ધર્મજ્ઞ, ધર્મકર્તા ધર્મપરાયણ અને પરમગુરુ પરમાત્માએ બતાવેલ તત્ત્વ તથા મોક્ષમાર્ગરૂપ ધર્મના ઉપદેશક હોય છે.

આપણા અજ્ઞાનને દૂર કરનાર, આપણને ધર્મ કરવાની પ્રેરણા આપનાર, આપણા આત્માની ઉન્નતિ કરવા માટે માર્ગદિશા બતાવનાર આવા ઉપકારી ગુરુ ભગવંતને વિનયપૂર્વક અને શાસ્ત્રોએ બતાવેલ વિધિપૂર્વક સવારે અને સાંજે વંદન કરવું જોઈએ.

પરમગુરુએ બતાવેલા આવા ગુરુને વંદન કરવાથી, તેમનો વિનય કરવાથી, તેમ જ તેમની સેવાભક્તિ કરવાથી પરમગુરુ પરમાત્માની નિકટ થવાય છે, સાધનાની પ્રેરણા મળે છે અને ગુરુના નિર્મળ આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સાધના અને આશીર્વાદથી મન પવિત્ર અને પ્રસન્ન બને છે. આ ઉપરાંત ગુરુના આશીર્વાદથી આપણું મનોબળ દૃઢ બને છે અને દરેક શુભ કામમાં સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે.

પરમોપકારી ગુરુ ભગવંતને

મન – વચન – કાયાથી

વારંવાર નમસ્કાર હો !

શ્રી નવકાર મહામંત્ર

નમો અરિહંતાણં.
નમો સિદ્ધાણં.
નમો આયરિયાણં.
નમો ઉવજ્ઝાયાણં.
નમો લોએ સવ્વસાહૂણં.
એસો પંચ નમુક્કારો.
સવ્વ પાવપ્પણાસણો;
મંગલાણં ચ સવ્વેસિં,
પઢમં હવઈ મંગલં.

❊ ભાવાર્થ ❊

પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને રોકનાર, નવ પ્રકારની (વાડ) મર્યાદાઓથી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરનાર, ચાર પ્રકારના [ક્રોધ–માન–માયા–લોભ] કષાયોથી મુક્ત. આ રીતે ૧૮ ગુણવાળા;

અને (અહિંસાદિ) પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન કરનારા, (જ્ઞાનાચારાદિ) પાંચ પ્રકારના આચારનું પાલન કરવામાં શક્તિવાળા, (ઈર્યાસમિતિ આદિ) પાંચ સમિતિ અને (મનોગુપ્તિ આદિ) ત્રણ ગુપ્તિના ધારક–

આ રીતે કુલ છત્રીશ ગુણોવાળા મારા ગુરુ છે.

ॐ સૂત્ર પરિચય ॐ

સામાયિક-પ્રતિક્રમણ-પૌષધ-ઉપધાન વગેરે એ ધર્મ-અનુષ્ઠાન [ધર્મક્રિયા] છે. અને એ ગુરુની હાજરીમાં, ગુરુની આજ્ઞા પૂર્વક, અને ગુરુનો વિનય જાળવીને જ કરવા જોઈએ.... ગુરુની ગેરહાજરીમાં ધર્મક્રિયા છોડી ન દેવાય, કારણ કે આત્મહિત માટે એ જ સમર્થ હોય છે... આથી શાસ્ત્રકારોએ 'ગુરુવિરહંમિ ગુરુ ઠવણા....' એ સૂત્રથી ગુરુભગવંતની ગેરહાજરીમાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના કોઈ ઉપકરણમાં ગુરુની સ્થાપના કરવાનું કહ્યું છે. એ કરીને એ સ્થાપનાગુરુ સમક્ષ, ગુરુ સાક્ષાત્ બેઠા છે એમ સમજી આજ્ઞા માંગીને તેમજ યોગ્ય વિનય સાચવીને ધર્માનુષ્ઠાન-ધર્મક્રિયા કરવી....

એક સાપડા ઉપર ધર્મપુસ્તક યા નવકારવાળી મૂકીને એમાં ગુરુને આમંત્રણ, ગુરુનું આગમન–સ્થાપન કરવાના ઉદ્દેશ્યથી એની તરફ હાથ સવળો રાખી નવકાર-મંત્ર અને પંચિંદિયસૂત્ર બોલવું એટલે ગુરુસ્થાપના થાય. 'ગુરુ સ્થાપના' માટે આ સૂત્ર બોલાતું હોવાથી આને 'ગુરુ સ્થાપના સૂત્ર' પણ કહેવાય છે....

આ સૂત્રમાં ગુરુના નિવૃત્તિધર્મના ૧૮ ગુણો, અને પ્રવૃત્તિધર્મના ૧૮ ગુણો એમ ૩૬ ગુણોનો નિર્દેશ છે

(૧) ૧૮ નિવૃત્તિધર્મ આ,– પાંચ ઇન્દ્રિયસંવર એટલે કે પાંચ ઈન્દ્રિયોને એના ઇષ્ટ વિષયોમાં ઠરતી અને

અનિષ્ટ વિષયોમાં ઉભગતી અટકાવવી, ૯ બ્રહ્મચર્યવાડમાં સ્ત્રી-પશુ-નપુંસકવાળા મુકામનો ત્યાગ વગેરે....નવનો ત્યાગ કરવો, ૪ કષાયને અટકાવવા, (૨) ૧૮ પ્રવૃત્તિધર્મ આ, ૫ મહાવ્રત યુક્ત અર્થાત્ એકેકની ૫-૫ એમ ૨૫ ભાવના સહિત મહાવ્રતના પાલનમાં પ્રવૃત્તિ રાખવી.... એમ ૮ જ્ઞાનાચાર, ૮ દર્શનાચાર આદિ પંચાચારના પ્રકારોમાં પ્રવૃત્તિ રાખવી...., એમ ઈર્યાસમિતિઆદિ પાંચ સમિતિ અને મનોગુપ્તિ આદિ ત્રણ ગુપ્તિના પાલનમાં પ્રવૃત્તિ રાખવી....

૩-ખમાસમણ (પ્રણિપાત) સૂત્ર

ઇચ્છામિ ખમાસમણો ! વંદિઉં,
જાવણિજ્જાએ નિસીહિઆએ,
મત્થએણ વંદામિ.

※ ભાવાર્થ ※

હે ક્ષમાશ્રમણ ! હું આપની કુશળતા આદિની પૃચ્છા અને આપની પ્રત્યેના મારા દોષનો ત્યાગ કરવા દ્વારા આપને વંદન કરવાને ઇચ્છું છું.

મસ્તકાદિ પાંચે અંગોને નમાવીને હું આપને પ્રણામ કરું છું.

❊ સૂત્ર પરિચય ❊

આ સૂત્ર દ્વારા 'ક્ષમાશ્રમણ'ને વંદન કરવામાં આવે છે 'ક્ષમાશ્રમણ' એટલે ક્ષમાદિ ગુણવાળા મહાતપસ્વી ગુરુ અથવા ભાવાર્થથી તીર્થંકર-ગણધર વગેરે. આ સૂત્રમાંથી ગુરુને તેમજ શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માને વંદન કરાય છે... સૂત્રમાં વંદન અર્થાત્ પંચાંગ પ્રણિપાત મુખ્ય હોવાથી તેને 'પ્રણિપાત સૂત્ર' કહેવાય છે....

આના પહેલા ઊભા રહીને બે હાથ જોડી "ઇચ્છામિ ખમાસમણો ! વંદિઉં, જાવણિજ્જાએ નિસીહિઆએ;" બોલી પછી નીચે ઢીંચણ પર પડી, બે ઢીંચણ એની વચમાં બે હાથ અને આગળ મસ્તક,–આ પાંચ અંગો ભૂમિને અડાડી "મત્થએણ વંદામિ" બોલીને વંદન કરવામાં આવે છે. આને 'સ્તોભવંદન સૂત્ર' કહે છે.

[આગળ 'વાંદણા સૂત્ર' આવે છે એને 'બૃહદ્‌વંદન સૂત્ર' કહે છે. એમાં વિસ્તારથી જાવણિજ્જા ને નિસીહિયા છે. (૧) 'અહો કાયં કાય સંફાસં'થી ગુરુચરણે માથું અડાડી વંદન કરીને 'ખમણિજ્જો ભે'થી 'જવણિજ્જં ચ ભે' સુધી 'જાવણિજ્જા-યાપનીયા' કરીને. પછી (૨) 'ખામેમિ ખમા૦થી ...વોસિરામિ....' સુધીમાં 'નિસીહિયા કરી અર્થાત્ ગુરુ પ્રત્યે લાગેલા દોષોનો નિષેધ એટલે કે ત્યાગ યાને પ્રતિક્રમણ-નિંદા-ગર્હા કરવામાં આવે છે. આનું ટૂંકું સ્વરૂપ આ સ્તોભવંદન સૂત્રમાં છે.]

ગુરુને સુખ–શાતા પૃચ્છા

ઇચ્છકાર સુહ–રાઇ? સુહ–દેવસિ?
સુખ–તપ? શરીર–નિરાબાધ?
સુખસંજમ–જાત્રા નિર્વહો છો જી?
સ્વામિ! શાતા છે જી?
ભાત-પાણીનો લાભ દેજો જી.

⊡ ભાવાર્થ અને સૂત્રપરિચય.... ⊡

—: ગુરુને સુખ-શાતા પૃચ્છા :—

આ સૂત્ર દ્વારા ત્યાગી ગુરુમહારાજની સાધના અને શરીરની સુખરૂપતા સાથે સર્વાંગીણ સુખશાતા પૂછવામાં આવે છે અને તેમને પોતાને ત્યાં પધારી આહાર-પાણી વ્હોરવા [ગ્રહણ કરવા] વિનંતી કરવામાં આવે છે. આથી તેનું એક નામ 'સુગુરુ સુખશાતા પૃચ્છા સૂત્ર....' છે અને બીજું નામ 'ગુરુ નિમંત્રણ સૂત્ર....' છે.

આમાં 'ઇચ્છકાર' એટલે 'ઇચ્છાકાર.' ગુરુને પૃચ્છા કરવી છે તો તે પૂછવા માટે ગુરુની ઇચ્છા જાણવી જોઈએ, પછી પૃચ્છા કરાય.' આમ ઇચ્છા પૂછવી એને ઈચ્છાકાર સામાચારી (આચાર) કહે છે

હે ગુરુદેવ! આપની [આજ્ઞા] ઇચ્છા હોય તો પૂછું, કે (૧) 'આપની ગઈગત સુખેથી પસાર થઈ?' આપનો દિવસ સુખેથી પસાર થયો? [સવારના ૧૨ વાગ્યા સુધીમાં પૂછવું હોય તો 'સુહરાઈ' બોલાય, તે પછી પૂછવું હોય તો 'સુહદેવસિ' પુછાય] આવા પાંચ પ્રશ્ન છે. (હવે પ્રશ્ન-૨) આપની તપશ્ચર્યા સુખેથી થાય છે? (પ્રશ્ન-૩) આપના શરીરે કોઈપણ પ્રકારની તકલીફ-કોઈ દુઃખ કે દર્દ તો નથી ને? (પ્રશ્ન-૪) આપની સંયમની સાધના [યાત્રા] સુખેથી થાય છે ને? (પ્રશ્ન-૫) હે સ્વામી! [હે ગુરુદેવ!] આપને બધી રીતે સુખશાંતિ [શાતા] છે ને?

આ પ્રશ્નો પૂછવાનો હેતુ એ છે કે દિવસ યા રાત્રિમાં કોઈ વિઘ્ન-આપત્તિ આવી હોય, તપમાં કોઈ બાધા નડતી હોય, શરીરે કોઈ રોગાદિ પીડા હોય, સંયમ સાધનામાં વિરોધીઓ તરફથી નડતર હોય, તો એના નિરાકરણનો શ્રાવક પ્રયત્ન કરે અને સાધુસેવાનો મહાન લાભ પામે.

[પોતાના માટે શિષ્યની (કે ભક્તની) આ સુખ ચિંતા જાણી ગુરુદેવ જવાબ આપે છે કે 'દેવ-ગુરુ પસાયે,' અર્થાત્ દેવ અને ગુરુની કૃપાથી-પ્રભાવથી સુખ-શાંતિ (શાતા) છે]

ગુરુને કોઈ પણ પ્રકારની અ-શાતા [અ-સુખ કે અશાંતિ] નથી તે જાણી શિષ્ય કે ભક્ત ભાવપૂર્વક ગુરુને વિનંતિ કરે છે કે હે ગુરુદેવ! આપ મારે ત્યાં પધારો અને આહાર-પાણી ગ્રહણ કરીને મને ધર્મનો લાભ આપવા કૃપા કરો.

ગુરુ મહારાજ તેના જવાબમાં કહે કે 'વર્તમાન જોગ' અર્થાત સંયોગ વર્તવા પ્રમાણે ...

૩૬—અબ્ભુટ્ઠિઓ [ક્ષામણક] સૂત્ર.

ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ !
અબ્ભુટ્ઠિઓ હું અબ્ભિંતરદેવસિઅં
ખામેઉં ?

ઇચ્છં, ખામેમિ દેવસિઅં, જંકિંચિ
અપત્તિઅં પરપત્તિઅં, ભત્તે, પાણે,
વિણએ, વેયાવચ્ચે, આલાવે, સંલાવે.
ઉચ્ચાસણે, સમાસણે,
અંતરભાસાએ, ઉવરિ-ભાસાએ,
જં કિંચિ, મજ્ઝ વિણય--પરિહીણં,
સુહુમં વા બાયરં વા,
તુબ્ભે જાણહ, અહં ન જાણામિ,
તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં.

: શબ્દાર્થ :

ઇચ્છાકારેણ-આપની ઇચ્છાથી
સંદિસહ આજ્ઞા આપો.
ભગવન્ હે ભગવંત!
અબ્ભુટ્ઠિઓ હું તૈયાર થયો છું
અબ્ભિંતર દેવસિઅં-દિવસ સમય સંબંધી અપરાધની
અબ્ભિંતર રાઇઅં-રાત્રિ સમય સંબંધી અપરાધની
ખામેઉં-ક્ષમા માગવા
ઇચ્છં-સ્વીકારું છું.
ખામેમિ-ખમાવું છું.
દેવસિઅં-દિવસ સંબંધી દોષ
જં કિંચિ-જે કોઈ
અપત્તિઅં-અપ્રીતિ કરનારું
પરપત્તિઅં-અત્યંત અપ્રીતિ કરનારું
ભત્તે-આહાર સંબધી
પાણે-પાણી સબધી
વિણયે-વિનયમાં
વેયાવચ્ચે-સેવામાં
આલાવે-એકવારની વાતચીતમાં
સંલાવે-અનેકવારની વાતમા
ઉચ્ચાસણે-આપથી ઊંચા આસનમાં
સમાસણે-સમાન આસનમા

અંતરભાસાએ-આપના બોલવાની વચ્ચે બોલવામાં

ઉવરિભાસાએ-ઉપર વધારાનુ બોલવામાં

જં કિંચિ-જે કોઈ

મજ્ઝ-મારો

વિણય પરિહીણં-વિનયભંગ કરીને

સુહુમં વા બાયરં વા-સૂક્ષ્મ અથવા સ્થૂલ (દોષ અપરાધ
થયેલો, જે)

તુબ્ભે જાણહ-તમે જાણતા હો

અંહ ન જાણામિ-હું ન જાણતો હોઉં

તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં-તે મારા અપરાધનો મિથ્યા
દુષ્કૃત થાઓ

▣ ભાવાર્થ ▣

હે ગુરુ ભગવંત ! દિવસ [રાત્રિ] દરમ્યાન મારાથી થયેલા અપરાધોની ક્ષમા માંગવા હું તૈયાર થયો છું તો આપની ઇચ્છાથી આજ્ઞા આપો તો મારા અપરાધો હું ખમાવું – મારા અપરાધોની માફી માંગું.

ગુરુ મહારાજ : ' ખમાવો '

ગુરુ ભગવંતની આજ્ઞા મળતાં શિષ્ય-ભક્ત કહે છે' દિવસ [રાત્રિ] દરમ્યાન મારાથી જે કંઈ અપ્રીતિકર [આપને ન ગમતું], વિશેષ અપ્રીતિકર, થયું હોય, તેમ જ ભોજન સંબધમાં, પાણી સંબંધમાં, વિનય સાચવવાના પ્રસંગમાં સેવા [વૈયાવૃત્ય] કરવા સંબધે, એક યા અનેકવાર વાતચીત કરવામાં, [આપના કરતાં] ઊંચા આસને બેસવામાં, સમાન આસને બેસવામાં, આપ બીજા સાથે વાત કરતાં એની વચ્ચે બોલવામાં, ઉપરવટ જઈ બોલવામાં, એમ મારાથી વિનયભંગ કરીને જે કંઈ નાનો કે મોટો [સૂક્ષ્મ કે બાદર] અપરાધ થયો હોય,

અને આવો આપનો વિનય ચૂકીને અપરાધ કર્યાની મને ખબર ન હોય અને આપ તે જાણતા હો, મારા એ અપરાધોની હું આપની પાસે માફી માંગું છું [ખમાવું છું]. મારા એ અપરાધો – અવિનયો મિથ્યા થાય તેમ ઇચ્છું છું.

સૂત્ર પરિચય

શિષ્ય કે ભક્ત પોતાની સ્વયં પ્રેરણાથી આદર-પૂર્વક ગુરુ સમક્ષ હાથ જોડીને ઊભો રહે છે, આથી આ સૂત્રને 'અબ્ભુટ્ઠિઓમિ સૂત્ર' કહે છે.

આ સૂત્ર દ્વારા શિષ્ય કે ભક્ત ગુરુ પાસે પોતાના અપરાધોની ક્ષમા માંગે છે, આથી તેને ગુરુ-ક્ષમાપના સૂત્ર' પણ કહે છે.

'ખામેઉં' શબ્દ આ સૂત્રનો પ્રાણ શબ્દ છે ખામેઉં એટલે હું ખમાવું ? ક્ષમા માગું ? 'ખામેમિ' એટલે હું ખમાવું છું, અર્થાત્ ક્ષમા માંગું છું.

ખમવું એટલે બીજાના અપરાધ પર સમતાથી સહન કરી લેવું, ધીરજ ધરવી, ઉદારતા રાખવી, કરુણા દાખવવી, વૈર વાળવાની વૃત્તિનો ત્યાગ કરવો.

ખમાવવું એટલે સામી વ્યક્તિ પાસેથી આપણો અપરાધ માફ કરવાની માંગણી કરવી, પોતાના પ્રત્યે કરુણા-દયાની યાચના કરવી અને પોતાના અપરાધોનું સામી વ્યક્તિ વૈર ન વાળે પણ ક્ષમા કરે તેવી પ્રાર્થના કરવી.

આ સૂત્ર દ્વારા પોતાના અપરાધોને યાદ કરીને, ગુરુને ગણાવીને ગુરુ સમક્ષ તેનો નિખાલસ એકરાર કરીને. પસ્તાવાથી, દુખતા દિલે માફી માગે છે અને પછી તેવા અપરાધોને દૂર કરવા. વિનયમા આવેલ ઊણપને દૂર કરવા અને ગુરુનો ઉચિત વિનય જાળવવા પ્રયત્ન થાય છે.

☆ ગુરુવંદનની વિધિ :

ગુરુ મહારાજને વિનયપૂર્વક બે વાર ‘ખમાસમણ સૂત્ર’ બોલી વંદન કરવું.

પછી ‘સુગુરુ-સુખશાતાપૃચ્છા સૂત્ર’ બોલી ગુરુ ભગવંતને પાઠ પ્રશ્નોપૂર્વક સુખશાતાદિ પૂછવું.

ત્યારબાદ ‘અબ્ભુટ્ઠિઓમિ સૂત્ર’ બોલી ગુરુની ક્ષમાપના માગવી.

[નોંધ : ગુરુ ભગવંત ગણિ, પંન્યાસ, ઉપાધ્યાય કે આચાર્ય હોય તો સુખ-શાતા પૂછી ફરી ‘ખમાસમણ સૂત્ર’ બોલી વંદન કરીને પછી ‘અબ્ભુટ્ઠિઓ’ ખામવું]

આમ ગુરુવંદન વિધિપૂર્વક કર્યા બાદ ગુરુ ભગવંત પાસે નવકારશી વગેરે યથાશક્તિ તપનું, ‘ઈચ્છકારી ભગવન્ પસાય કરી પચ્ચક્ખાણનો આદેશ દેશોજી’ બોલી જે પચ્ચક્ખાણ જોઈતું હોય તે નામ દઈ માગવું, ને ગુરુ પચ્ચક્ખાણ આપે તે હાથ જોડી મનમાં ધારવું ને સ્વીકારવું.

✤ સામાયિક ✤

સાવદ્યકર્મમુક્તસ્ય, દુર્ધ્યાનરહિતસ્ય ચ,
સમભાવો મુહૂર્ત્તં તદ્, વ્રત સામાયિકં વ્રતમ્ ॥

પાપવ્યાપારથી મુક્ત અને દુર્ધ્યાનથી રહિત એવા આત્માનો જે મુહૂર્ત (બે ઘડી) પ્રમાણ સમભાવ, તે સામાયિક નામનું વ્રત છે.

[આવશ્યક સૂત્ર ટીકા]

જે કોઈ મોક્ષમા ગયા, જાય છે અને જશે, તે બધા જ સામાયિકના મહિમાથી જ ગયા છે, જાય છે અને જશે—એમ જાણવું.

[સંબોધ પ્રકરણ]

સામાયિકનુ ફળ

બે ઘડીનું (૪૮ મિનિટનુ) સમપરિણામરૂપ સામાયિક કરનાર શ્રાવક બાણુ ક્રોડ, ઓગણસાઠ લાખ, પચીસ હજાર નવસો પચીશ અને એક તૃતીયાંશ આઠ નવમાંશ પલ્યોપમનુ દેવભવનું આયુષ્ય બાંધે છે.

*** સામાયિક ***

સામાયિક એક વ્રત છે. એ સ્વીકારવાની વિધિ છે. શ્રી કેવલી ભગવતનું કથન છે કે જેનો આત્મા સંયમ, નિયમ અને તપમાં સારી રીતે આવેલો હોય (અર્થાત આ ત્રણેય કરતો હોય) તેને સમભાવ અર્થાત્ 'સામાયિક' પ્રાપ્ત થાય છે.

સામાયિક એટલે સમભાવ. સુખમાં હર્ષ-આનંદ નહિ અને દુ:ખમાં ખેદ કરવાનો નહિ; એમ જગતના ઈષ્ટ પદાર્થ સામે આવે કે અનિષ્ટ પદાર્થ સામે આવે, એ બેયની પ્રત્યે મનમાં રાગ કે દ્વેષ, આસક્તિ કે અભાવ નહિ રાખવાનો; પરંતુ મન ઉદાસીન, સ્થિર અને પ્રસન્ન રાખવાનું.

આ સમભાવ લાવવા માટે રાગદ્વેષ-હર્ષ-ખેદ કરાવનારા પાપવ્યાપારો અર્થાત્ સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓ, સાવદ્ય પ્રવૃત્તિઓ બંધ કરી દેવી જોઈએ. એ ખુલ્લી હોય તો કુદરતી રીતે એના અંગે રાગાદિ થવાના. બીજું એ પણ છે કે પ્રવૃત્તિ ન આચરવા માત્રથી એના અંગેના પાપથી બચાતું નથી, કેમકે મનમાં એ પાપોની આશંસા-અપેક્ષા બેઠી છે એટલે જ મોકો મળતાં ઝટ એ પાપો થયા કરે છે. આ તો જ અટકે કે જો એના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા જ કરી લેવાય. સામાયિકમાં આ પ્રતિજ્ઞા-નિયમ કરવામાં આવે છે. તેથી સાવદ્ય અટકવાથી એ નિમિત્તે થતા રાગાદિ અટકે ને કંઈ કેય સમભાવ આવે. આ સમભાવ

ની-સામાયિકની સાધના જીવનભર કરવા જેવી છે.

અડતાલીસ મિનિટના સામાયિકની ટેવથી જીવનભર હરખ-ખેદ કે રાગ-દ્વેષના પ્રસંગ પર અસર પડે છે. કહ્યું છે કે સામાયિક કરતી વખતે શ્રાવક પણ શ્રમણ જેવો (સર્વ પાપોથી રહિત અને સમભાવવાળો) બની જાય છે. આથી સામાયિક રોજ કરવી જોઈએ.

સામાયિકનું મહત્ત્વ બતાવતાં કહ્યું છે કે કરોડો જન્મ સુધી તીવ્ર કષ્ટ સહવા છતાં પણ જીવ જે કર્મોને ખપાવી (પાપોનો નાશ કરી) નથી શકતો, તે કર્મોને સમભાવથી યુક્ત આત્મા અર્ધા ક્ષણમાં ખપાવે છે. મતલબ, સામાયિક એ ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ સાધના છે.

આત્માને લાગેલાં કર્મોને અર્ધા ક્ષણમાં નાશ કરતા એવા સામાયિકનું મને નિત્ય સેવન હો.

૫. ઇરિયાવહિયા પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્!-
ઇરિયાવહિયં પડિક્કમામિ?

(ગુરુ બોલે 'પડિક્કમેહ')

ઇચ્છં, ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં ॥૧॥
ઇરિયાવહિયાએ વિરાહણાએ ॥ ૨ ॥
ગમણાગમણે ॥ ૩ ॥
પાણ-ક્કમણે, બીય-ક્કમણે,
હરિય-ક્કમણે,
ઓસા-ઉત્તિંગ-પણગ-દગ-મટ્ટી
મક્કડા-સંતાણા-સંકમણે ॥ ૪ ॥
જે મે જીવા વિરાહિયા ॥ ૫ ॥

એગિંદિયા, બેઇંદિયા

તેઇંદિયા ચઉરિંદ્રિયા, પંચિંદિયા ॥ ૬ ॥

અભિહયા, વત્તિયા,

લેસિયા, સંઘાઈયા,

સંઘટ્ટિયા, પરિયાવિયા.

કિલામિયા, ઉદ્દવિયા,

ઠાણાઓ ઠાણું સંકામિયા,

જીવિયાઓ વવરોવિયા,

તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં. ॥ ૭ ॥

☆ શબ્દાર્થ ☆

ઇચ્છાકારેણ-આપની ઇચ્છાથી
સંદિસહ-આદેશ આપો
ઇરિયાવહિયં-જતાં આવતાં થયેલ જીવહિંસા અને સાધુ
આચારની થયેલી વિરાધનાને
પડિક્કમામિ-પ્રતિક્રમું છું, એનાથી પાછો ફરું છું.
(ગુરુ બોલે પડિક્કમેહ-પાછા ફરો.)
ઇચ્છં-આદેશ સ્વીકારું છું.
ઇચ્છામિ-ઇચ્છું છું.
પડિક્કમિઉં-પાછો ફરવાને
ઇરિયાવહિયાએ-અવરજવરમા થયેલી
વિરાહણાએ-વિરાધનાથી
ગમણાગમણે-જતાં આવતાં
પાણક્કમણે-બે ત્રણ ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા જીવ દબાવામાં
બીયક્કમણે-બીજ દબાવામાં
હરિયક્કમણે-વનસ્પતિ દબાવામાં
ઓસા-આકાશમાંથી પડેલા પાણીના જીવ
ઉત્તિંગ-કીડીના દર
પણગ-પાંચ વર્ણની નિગોદ (અનંતકાય)
દગમટ્ટી-પાણી અને માટી અથવા પાણીવાળી માટી, કાદવ
મક્કડાસંતાણા-કરોળિયા વગેરેના જાળાં
સંકમણે-દબાવામાં
જે મે જીવા-મારાથી જે જીવો

વિરાહિયા-દુખી કરેલા
એગિંદિયા-એક ઇન્દ્રિયવાળા
બેઇંદિયા-બે ઇન્દ્રિયવાળા
તેઇંદિયા-ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા
ચઉરિંદિયા-ચાર ઇન્દ્રિયવાળા
પંચિંદિયા-પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા
અભિહયા-લાતે માર્યા, સામે ઘસ્યા
વત્તિયા-ઢાંકા વાળ્યા હોય (ધુળથી ઢાંકયા હોય)
લેસિયા-પરસ્પર ઘસ્યા હોય. જમીન પર ઘસડ્યા હોય
સંઘાઇયા-શરીર ભેગા કર્યાં. અધડાવ્યાં હોય
સંઘટ્ટિયા-સ્પર્શ કર્યો હોય
પરિયાવિયા-પીડા કરી હોય
કિલામિયા-અંગભંગ કર્યો હોય
ઉદ્દવિયા-મરણતોલ કર્યો હોય
ઠાણાઓ ઠાણં-એક સ્થાનથી બીજા સ્થાને
સંકામિયા-ફેરફાર કર્યો હોય
જીવિયાઓ વવરોવિયા-મારી નાંખ્યા હોય
તસ્સ-તેનાં
મિચ્છા-મિથ્યા થાઓ
મિ-મારા
દુક્કડં-દુષ્કૃત.

★ ભાવાર્થ ★

હે ગુરુ ભગવંત ! આપની ઇચ્છાથી મને ગમના ગમનની ક્રિયાથી (કે માર્ગમાગના ઉલ્લંઘનથી) થયેલી વિરાધનાથી પ્રતિક્રમણ કરવાની-પાછા ફરવાની આજ્ઞા આપો.

ગુરુ ભગવંત કહે. "પ્રતિક્રમણ કરો"

શિષ્ય કહે · આપની આજ્ઞા હું સ્વીકારું છુ. અને હવે હુ ગમનાગમનાદિ સંબંધી વિરાધનાનું પ્રતિક્રમણ (અંતરના શુદ્ધભાવથી) શરૂ કરું છું.

રસ્તે જતાં કે આવતાં મારાથી (જાણુતાં કે અજાણુતાં કોઈ ત્રસ જીવ, (બે ઇન્દ્રિય તે ઇન્દ્રિય-ચઉરિન્દ્રિય) બીયાં, (સજીવ ધાન્ય) લીલોતરી, ઝાકળનું પાણી, કીડીનાં દર, સેવાળ, કાચુ પાણી, માટી કે કરોળિયાની જાળ વગેરે ચપાયા, એમા જે કોઈ (૧) જીવેની (૨) વિરાધના કરી હોય, (૧) જીવોમા દા. ત કોઈ એકેન્દ્રિય બે ઇન્દ્રિય તેઇન્દ્રિય-ચઉરિન્દ્રિય-કે પચેન્દ્રિય જીવોને કોઈપણ પ્રકારે દુઃખ થયુ હોય, (૨) વિરાધનામાં દા ત. મે કોઈ જીવને ઠોકર મારી હોય કે સામો ધસ્યો હોઉ, જીવોને મેં ધૂળથી ઢાંકયા હોય, પરસ્પર ઘસ્યા-અફાળ્યા કે ઘસડ્યા હોય, જથમા ભેગા કર્યા હોય, દુઃખ થાય એમ તેમને અડકયો હોઉ, ત્રાસ આપ્યો હોય, અંગ ભાગ્યા હોય, મરણતોલ કર્યા હોય, એક જગાએથી બીજી જગાએ ફેરવ્યા હોય, મારી નાખ્યા હોય, તો તેથી જે કઈ વિરાધના થઈ તે અંગેનુ મારું દુષ્કૃત્ય મિથ્યા થાઓ.

☆ સૂત્ર પરિચય ☆

જવા-આવવા આદિમાં થયેલી જીવોની વિરાધનાની યાની સાથે તેનો પશ્ચાત્તાપ-પ્રતિક્રમણ આ સૂત્રમાં હોવાથી તેને 'ઇરિયાવહિય' સૂત્ર કહે છે. થઈ ગયેલા જીવક્લેશ (અને આચાર ઉલ્લંઘન) ના પાપ પ્રત્યે ઘૃણા થઈને એ પાપોથી નિવૃત્ત થવાની ક્રિયા અંગેનું આ સૂત્ર હોવાથી તેને 'પ્રતિક્રમણસૂત્ર' પણ કહે છે... ન્યાયાધીશ આગળ માફી માગવા ખૂની જેવા ગદ્ગદ દિલથી ગુન્હાનો ઇકરાર કરે તેવી રીતે આપણે ગુરુ આગળ આપણે કરેલી જીવ હિંસાનો ગદ્ગદ દિલે ઇકરાર કરવા માટે આ સૂત્ર છે

આ સૂત્રનો સાર એ છે કે આપણું કામકાજ-ગમનાગમન, બોલવું ચાલવું, વિચારવું. એવું જરા પણ ન હોવું જોઈએ જેથી કોઈપણ નાના મોટા જીવને કોઈપણ પ્રકારે મનથી કે શરીરથી દુઃખ પહોંચે આપણા જીવન ના રોજબરોજના વર્તાવ વ્યવહાર અને વિચાર નાના મોટા કોઈપણ જીવને દુઃખ અને ત્રાસ આપે તેવા ન હોવા જોઈએ. પરંતુ સંસારી જીવન એવું છે કે એમાં રો પાપ થયા કરે છે. અને સાધુ-જીવનમાં પ્રમાદવશ નાના જીવોની વિરાધના થઈ જાય છે તેમ જ ગમનાગમનના અંગથી પણ પાપ લાગુ થાય છે, તો એની આ સૂત્રથી શુદ્ધિ કરીને પછી જ ધર્મક્રિયા થાય તેથી આ સૂત્રનો ઉપયોગ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ-ચૈત્યવંદન-દેવવંદન વગેરે ક્રિયાઓમાં થાય છે.

[illegible]
અપરાધ કર્યો હોય તેની પ્રત્યે આપણા દિલમાં ખેદ દુઃખ થાય, અને પાપ કરનારા આપણા આત્મા ઉપર પણ ઘૃણા-તિરસ્કાર થાય કે 'હાય! હું કેવો દુષ્ટ અધમ કે મેં આ પાપ કર્યું!' અને પછી પાપ અંગે પશ્ચાત્તાપ પૂર્વક માફી માંગીએ અને પાપની નિવૃત્તિ ઇચ્છીએ તે ક્રિયા.

પૌષધ યા ચારિત્રજીવનમાં કંઈ આવાપાછા ન થયા હોય ને તેથી જીવવિરાધના ન થઈ હોય તો પણ નવી ક્રિયાના પ્રારંભે 'ઈરિયાવહિય' કરવામાં આવે છે, જે સૂચવે છે કે જીવવિરાધના ભલે થઈ ન હોય, પણ કોઈ સાધ્વાચારનો સૂક્ષ્મ પણ ભંગ થયો હોય તોય એના પાપની શુદ્ધિ કરવા અર્થે આ સૂત્ર ઉપયોગી છે. તેથી અહીં 'ઈરિયાવહિયાએ વિરાહણાએ' પદથી 'શ્રી ધર્મસંગ્રહ' વગેરે શાસ્ત્રોએ જીવવિરાધનાની જેમ સાધ્વાચારના ભંગથી પણ થયેલ ચારિત્રવિરાધનાનું ગ્રહણ કર્યું છે.

૬. તસ્સ ઉત્તરી-કરણેણં-સૂત્ર.

તસ્સ

ઉત્તરી-કરણેણં, પાયચ્છિત્ત-કરણેણં,
વિસોહી કરણેણ, વિસલ્લી-કરણેણં,
પાવાણં કમ્માણં નિગ્ઘાયણટ્ઠાએ,
ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં ॥૧॥

:- શબ્દાર્થ :-

તસ્સ-તેના (જે વિરાધનાનું પ્રતિક્રમણ કર્યું તેના)
ઉત્તરી કરણેણં—સ્મૃતિકરણ વડે
પાયચ્છિત્ત કરણેણં—પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા વડે
વિસોહી કરણેણં વિશુદ્ધિ કરવા વડે
વિસલ્લી કરણેણં—શલ્ય રહિત કરવા વડે
પાવાણં કમ્માણં-પાપ કર્મોના
નિગ્ઘાયણટ્ઠાએ નાશ કરવા માટે
ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં હું કાયોત્સર્ગ કરું છું.

-: ભાવાર્થ :-

પૂર્વોક્ત જીવવિરાધના યા સાધ્વાચાર ભંગના બંધાયેલાં પાપકર્મોનો સંપૂર્ણ નાશ કરવા માટે, એના સ્મૃતિકરણથી, પ્રાયશ્ચિત્તથી, વિશેષ શુદ્ધિથી અને વિશલ્યતાથી, હું કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર થાઉં છું.

(સ્મૃતિકરણમાં વિરાધનાને પશ્ચાત્તાપપૂર્વક સ્મૃતિપટમાં લાવવાની છે.)

✤ સૂત્ર પરિચય ✤

શરીરના કોઈ ભાગમાં ઊંડે કાંટો, કાચની કરચ કે લોખંડની ખીલી વગેરે ઘૂસી ગઈ હોય તો વૈદ (૧) તેની બરાબર તપાસ કરી લે છે, પછી (૨) જે ભાગમાં વાગ્યું હોય તે ભાગ ઉપર મલમ વગેરે દવા લગાડે છે. આથી સોજો ચડતો અટકે છે, અને અંદર રહેલ કણી કે કાંટો જલદી ઉપર આવે છે આ સાથે જ (૩) દરદીને યોગ્ય ફાકી વગેરે આપવામાં આવે છે જેથી પેટ સાફ થાય અને અંદરનું લોહી પેલા કણી કે કાંટાને લીધે બગડે નહિ, અને (૪) છેલ્લે કણી કે કાંટો ઉપર આવે છે ત્યારે તેને હળવેથી ખેંચી લેવાય છે. આમ કાંટાને કાઢવામાં ચાર વિધિ કરાય છે; નિદાન, પ્રતિકાર, સાફસુફી અને નિઃશલ્યતા.

એ પ્રમાણે પૂર્વસૂત્રમાં કહેલ વિરાધનાદિથી આત્માના ઊંડાણમાં દટાયેલ પાપને ચાર ઉપાયથી બહાર ખેંચી કાઢી, આત્માને વિશુદ્ધ બનાવવાની પદ્ધતિ આ સૂત્રમાં બતાવવામાં આવી છે.

પહેલા પસ્તાવાથી પાપને ઉપર લાવવામાં આવે છે. અર્થાત સ્મૃતિકરણ થાય છે. પછી પ્રાયશ્ચિત્ત, પાપ ઘૃણા અને પાપના મૂળભૂત દોષની ઘૃણા કરીને આત્માની મલિન વિશુદ્ધિ કરાય છે જેથી એ પાપનાં શલ્ય ન રહે અને પાપનાં બીજ પણ બળી જાય. છેલ્લે કાયો-

સર્ગથી એ પાપની રહી સહી અશુદ્ધિને દૂર કરી ાત્માને પાપમુક્ત કરાય છે.

આ સૂત્રમાં પાપનાં પુનઃ ઉત્તરીકરણાદિની પ્રક્રિયા ાવેલી હોવાથી તેને 'ઉત્તરીકરણસૂત્ર' પણ કહે છે.

ાવ અરિહંતાણું ભગવંતાણું
મુક્કારેણું ન પારેમિ તાવ ॥૪॥
ાયં ઠાણેણું મોણેણું
ાણેણું અપ્પાણું વોસિરામિ ॥૫॥

અરિહંતાણં–અરિહંત
ભગવંતાણં–ભગવંતોને
નમુક્કારેણં–નમસ્કાર કરીને
ન પારેમિ–(તે કાયોત્સર્ગ ધ્યાન) હું પૂર્ણ ન કરું
તાવ–ત્યાં સુધી
ઠાણેણં મોણેણં ઝાણેણં—સ્થિરતા, મૌન અને
ધ્યાનમાં રાખી
અપ્પાણં કાયં–પોતાની કાયાને
વોસિરામિ–વોસિરાવું છું, કાયાની પ્રવૃત્તિ છોડી
દઉં છું.

* ભાવાર્થ *

આ ક્રિયાઓ સિવાય; દા. ત. શ્વાસ લેવો; શ્વાસ મૂકવો; ઉધરસ આવવી, છીંક આવવી, બગાસું આવવું, ઓડકાર આવવો, વા–છૂટ થવી, ચક્કર આવવા, પિત્તને લીધે મૂર્છા આવવી, શરીર સૂક્ષ્મ રીતે ધ્રૂજવું, શરીરમાં કફ વગેરેનો સૂક્ષ્મ સંચાર થવો, સ્થિર રાખેલી દૃષ્ટિ સૂક્ષ્મ રીતે ફરકી જવી, ઇત્યાદિ કાયાની હાલચાલ. આમાં 'આદિ' પદથી અગ્નિસ્પર્શ, શરીર છેદન, નજર સામે થતી પંચેન્દ્રિય જીવની હત્યા, મનુષ્યહર ચોર કે આંતર બળવો યા સર્પદશ આ કારણે કાયાને બીજે ખસેડવી; આ આપવાદિક ક્રિયાઓ સિવાય મારે સમૂલ ભગ્ન નહિ, તેમ અંશથી પણ ભગ્ન નહિ એવો નક્કી કરેલો ધ્યાન-વાળો કાયાની પ્રવૃત્તિનો ત્યાગરૂપ કાયોત્સર્ગ (કાઉસ્સગ્ગ) હો......

હવે એ ધ્યાન પૂર્ણ થયા પછી જ્યાંસુધી 'નમો અરિહંતાણં' પદ બોલી અરિહંતોને નમસ્કાર કરીને કાયોત્સર્ગ પારું નહિ ત્યાં સુધી, હું મારા શરીરને સ્થૈર્ય, મૌન અને (એ ચોક્કસ) ધ્યાનમા રાખી એની કાયપ્રવૃત્તિના ત્યાગરૂપ કાયોત્સર્ગ કરું છું...

ॐ સૂત્ર પરિચય ॐ

કાયોત્સર્ગના આગાર યાને અપવાદની યાદી આ સૂત્રમાં આપી છે, તે સિવાય કાયક્રિયાબંધનું આ સૂત્ર હોવાથી તેને 'અન્નત્થસૂત્ર' કહે છે. આ સૂત્ર દ્વારા કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોવાથી તેને 'કાયોત્સર્ગસૂત્ર' પણ કહેવાય છે.

કાયાને જ આપણે સર્વસ્વ માની લીધી છે, કાયાને જ 'હું' ગણીએ છીએ, પરંતુ ખરેખર તો કાયા એ કાંઈ 'હું' એટલે કે આત્મા નથી. આત્માનું સ્વરૂપ નથી. એ તો જડ છે; આત્મા તો ચેતન છે. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમય છે. પરંતુ આત્માને દેહાધ્યાસ છે, દેહાભેદભ્રમ છે. એને દેહમમતા લાગી છે. એ છૂટે તો જ આત્મા અધ્યાત્મભાવમાં આગળ વધી શકે, તેથી મુમુક્ષુને એ દેહાધ્યાસ ટાળવા આ એક ઉપાય છે કાયોત્સર્ગ કરવો. એમાં પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ધ્યાનમાં રહેવાનું અને શ્વાસોચ્છ્વાસ વગેરે આગાર(અપવાદ)ને છોડીને કાયાને તદ્દન સ્થિર રાખી દેવાની અને મૌન પકડવાનું હોય છે. એટલે આમાં કાયાની કોઈપણ પ્રકારની કાળજી લેવાની નથી. કાયાને માખમચ્છરાદિનો ઉપદ્રવ થાય તો કાયોત્સર્ગધ્યાન સમયમાં કાયાનાં ગાત્રને સહેજ પણ હલાવવાનાં નથી—દેહમાં કાયા છે જ નહિ, માત્ર આત્મા જ છે એની સતત પ્રતીતિ કરવાની છે.

કાયોત્સર્ગથી વિષય-કષાયને છતી શકાય છે, તેનાથી સમભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિ–ધર્મનાથને અને શાંતિનાથને વંદન કરું છું.

કુંથું અરં ચ મલ્લિં–કુંથુંનાથને, અરનાથને અને મલ્લિનાથને

વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ–મુનિ મુવ્રતસ્વામીને અને નેમિનાથને વંદન કરું છું

વંદામિ રિટ્ઠનેમિં–અને અરિષ્ટનેમિનાથને વંદન કરું છું

પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ–તેમ પાર્શ્વનાથને અને વર્દ્ધમાન (મહાવીર) સ્વામીને

એવં મએ–આ પ્રકારે મારાથી

અભિથુઆ–સ્તુતિ કરાયેલા

વિહુયરયમલા–કર્મરજરાગાદિ મળ રહિત

પહીણ જરમરણા–વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણથી મુક્ત

ચઉવીસં પિ જિણવરા–ચોવીસ પણ જિનેશ્વરદેવો

તિત્થયરા મે–તીર્થંકરો મારા પર

પસીયંતુ–પ્રસન્ન થાઓ

કિત્તિય–વંદિય–મહિયા–સ્તુતિ કરાયેલા, વંદન કરાયેલા, પુજન કરાયેલા

જે એ લોગસ્સ–લોકમાં જે એ

ઉત્તમા સિદ્ધા–ઉત્તમ સિદ્ધો

આરુગ્ગ–ભાવ આરોગ્ય (મોક્ષ) માટે

બોહિલાભં–બોધિલાભ

સમાહિવર–શ્રેષ્ઠ સમાધિ (ભાવ સમાધિ)

ઉત્તમં દિંતુ–ઉત્તમ આપો

ભાવાર્થ

લોક અર્થાત્ ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ અસ્તિકાય વિશ્વનો જ્ઞાનથી પ્રકાશ કરનારા, ધર્મરૂપી તીર્થના સ્થાપક, રાગદ્વેષના વિજેતા અને આઠ પ્રાતિહાર્યથી શોભતા એવા કેવળજ્ઞાન દ્વારા પૂર્ણતા-પરમાત્મપણાને પ્રાપ્ત કરનારા ચોવીસ તીર્થંકરોની પણ (અર્થાત્ અન્ય તીર્થંકરોની સાથે) હું તેમનાં નામો વડે સ્તુતિ કરીશ. (૧)

શ્રી ઋષભદેવ, શ્રી અજિતનાથ, શ્રી સંભવનાથ, શ્રી અભિનંદનસ્વામી, શ્રી સુમતિનાથ, શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામી, શ્રી સુપાર્શ્વનાથ અને શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીને હું વંદન કરું છું. (૨)

શ્રી સુવિધિનાથ અથવા પુષ્પદંત, શ્રી શીતલનાથ, શ્રી શ્રેયાંસનાથ, શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી, શ્રી વિમલનાથ, શ્રી અનંતનાથ, શ્રીધર્મનાથ તથા શ્રી શાંતિનાથને હું વંદન કરું છું. (૩)

શ્રી કુંથુનાથ, શ્રી અરનાથ, શ્રી મલ્લિનાથ, શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી, શ્રી નમિનાથ, શ્રી અરિષ્ટનેમિ, શ્રી પાર્શ્વનાથ તથા શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને (શ્રી મહાવીર પ્રભુને) હું વંદન કરું છું. (૪)

આમ મારા વડે સ્તવાયેલા, કર્મરજ અને મેલ, મેલથી મુક્ત અને ફરી જન્મ-મરણ નહિ પામનારા ચોવીસ તથા બીજા જિનવર તીર્થંકરો મારા પર પ્રસન્ન થાઓ. (૫)

[illegible] અને [illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible] અને [illegible] ([illegible])
([illegible]) અને [illegible]
[illegible] આપો ([illegible])

[illegible] કરતાં વધારે [illegible], [illegible] કરતા વધારે
પ્રકાશ [illegible] સમૃદ્ધ કરતાં વધારે
શરીર [illegible] સિદ્ધિ [illegible] અને [illegible] આપો. (૭)

✽ સૂત્ર પરિચય. ✽

આ સૂત્રમાં ચોવીસ તીર્થંકર પરમાત્માને નામ-કીર્તનરૂપ સ્તુતિ કરી વંદન કરવામાં આવ્યા છે. તેથી તેને 'ચઉવીસત્થય' સૂત્ર કે 'ચતુર્વિંશતિ-જિન-નામસ્તવઃ' સૂત્ર પણ કહેવાય છે....સૂત્રના પહેલા શબ્દ પરથી તેનું નામ 'લોગસ્સ' સૂત્ર પણ છે...

આ સૂત્ર કાયોત્સર્ગમાં મનમાં (હોઠ કે જીભ ફફડાવ્યા વિના) અને તે વિના પ્રગટ બોલીને તીર્થંકરોને નામવાર વંદના કરવાની છે.

આ સૂત્રમાં પહેલી ગાથામાં પ્રભુના ચાર મુખ્ય અતિશય (વિશિષ્ટતાઓ) વર્ણવ્યા છે. 'લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે'થી જ્ઞાનાતિશય, 'ધમ્મતિ'થી વચનાતિશય, 'જિણે'થી અપાય (રાગાદિ)-અપગમાતિશય, અને 'અરિહંતે'થી પૂજાતિશય. આનું ધ્યાન કરવું હોય તો એ રીતે કરાય કે પ્રભુને મનની સામે લાવી એમના હૃદયમાં વિશ્વપ્રકાશી જ્ઞાનપ્રકાશ, મોમાં ધર્મતીર્થ સ્થાપક વાણી, આંખમાં જિન વીતરાગતા. અને એમની બન્ને બાજુ વીંજાતા ચામર પ્રાતિહાર્ય દેખવાના. આવા ૨૪ જિનેન્દ્ર પ્રભુ અને પાછળ અનંતા જિનેન્દ્ર ભગવાન દેખવાના.

પછીની ત્રણ ગાથામાં ૮-૮-૮ પ્રભુને વંદના છે. એ પછીની ગાથામાં પ્રભુને નિર્મળ અને અજરા-અમર

શ્રી 'કરેમિ ભંતે!' સામાયિક મહા–દણ્ડક સૂત્ર.

કરેમિ ભંતે ! સામાઈઅં,
સાવજ્જં જોગં પચ્ચક્ખામિ.
જાવ નિયમં પજ્જુવાસામિ
દુવિહં, તિવિહેણં,
મણેણં, વાયાએ, કાએણં;
ન કરેમિ, ન કારવેમિ,
તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ,
નિંદામિ, ગરિહામિ;
અપ્પાણં વોસિરામિ.

:- શબ્દાર્થ -:

કરેમિ – કરું છું

ભંતે – હે ભગવન્

સામાઈયં – સામાયિક

સાવજ્જં જોગં – પાપયુક્ત પ્રવૃત્તિનો

પચ્ચક્ખામિ – પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ત્યાગ કરું છું

જાવ નિયમં – જ્યાં સુધી નિયમનું

પજ્જુવાસામિ – પાલન કરું (ત્યાં સુધી)

દુવિહં – બે પ્રકારે (કરવું - કરાવવું)

તિવિહેણં – ત્રણ પ્રકારે

મણેણં – મનથી

વાયાએ – વચનથી

કાએણં – કાયાથી

ન કરેમિ – કરું નહિ

ન કારવેમિ – કરાવું નહિ

તસ્સ ભંતે – તેથી હે ભગવન્ (અત્યાર સુધી સેવે
તે (પાપ) નું

પડિક્કમામિ – પ્રતિક્રમણ કરું છું

નિંદામિ – નિંદા કરું છું

ગરિહામિ – ગુરુ મહારાજ સમક્ષ નિંદા કરું છું

અપ્પાણં – એવા પૂર્વ પાપયુક્ત મારા આત્માને

વોસિરામિ – વોસિરાવું છું (એનું મમત્વ, સારાપણું
માનવાનું) છોડી દઉં છું.

✽ ભાવાર્થ ✽

[ગુરુ પાસે સામાયિકનું પચ્ચક્ખાણ લેતાં કહેવાનું છે] હે ગુરુ ભગવંત ! હે ભગવન્ ! [કલ્યાણકારી] હું સામાયિક કરું છું. સર્વ પાપના યોગનો ત્યાગ કરું છું [ત્યાગ કરવાનો નિયમ લઉં છું.]

જ્યાં સુધી હું આ નિયમમાં રહું ત્યાં સુધી હું મનથી, વચનથી અને કાયાથી એમ ત્રણ પ્રકારે પાપ કરીશ નહિ અને કરાવીશ પણ નહિ.

અને અગાઉ એવા જે મે પાપ કર્યાં હોય તેનાથી હે ભદંત ! પાછો ફરું છું [કરેલા પાપનો મિથ્યા દુષ્કૃત દઉં છું] અને તે પાપોને આત્માની સાક્ષીએ નિંદું છું, ગુરુની સાક્ષીએ ગર્હું છું, વિશેષ નિંદું છું અને પાપ ભાવયુક્ત આત્માને વોસિરાવું છું. [એવા એનું મમત્વ છોડી દઉં છું.]

ॐ સૂત્ર પરિચય ॐ

આ સૂત્રમાં સામાયિકની મુખ્ય વાત હોવાથી તેને 'સામાઈય-સુત્તં' પણ કહેવાય છે.... અને સૂત્રનો પ્રારંભ 'કરેમિ ભંતે' શબ્દથી થાય છે તેથી તેનું નામ 'કરેમિભંતે' સૂત્ર છે...

સામાયિક વ્રત છે. સામાયિક એટલે જેમાં સમ સમભાવનોઆય-કમાઈ થાય એવી ક્રિયા. એમ કહો સામાયિક એટલે સમતામા રહેવાની તાલીમ. સર્વ જીવો પ્રત્યે અને સંસારના સર્વ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ-પદાર્થો પ્રત્યે સમભાવ કેળવવો. એ માટે–

(૧) સર્વ પાપપ્રવૃત્તિ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક બંધ કરવી....

(૨) ઇન્દ્રિયોના વિકારો પર સંયમ કેળવવો....

(૩) શુભ ભાવનામાં રહેવું....અને

(૪) આર્ત-રૌદ્ર [અશુભ] ધ્યાનનો ત્યાગ કરવો ...એ માટે શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય કરવો ...

આ આત્મને સિદ્ધ કરવા સામાયિક કરવાનું છે... ટુંકમ સમભાવની [અર્થાત્ રાગ અને દ્વેષને જીતવાની] સાધના એટલે સામાયિક.

આ સૂત્રમાં પાપ [સાવદ્ય યોગ]ના ત્યાગ છ પ્રકારે કરવાનું જણાવ્યું છે. મનથી કરું નહિ, મનથી કરાવું નહિ, વચનથી કરું નહિ, વચનથી કરાવું નહિ, કાયાથી કરું નહિ કાયાથી કરાવું નહિ

સામાયિકની વિધિમાં જતાં-આવતાં થયેલ જીવ-વિરાધના અંગે ઈરિયાવહિયંની ક્રિયા કરીને, બાદ તેમજ અંતરથી શુદ્ધ થયા પછી સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા તથા સ્વાધ્યાય આદેશની માગણીની ક્રિયા કર્યા પછી ૪૮ મિનિટ સુધી સામાયિકમાં રહેવાનું હોય છે. એ માટેની પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યાખ્યાન [પચ્ચક્ખાણ] લેવા માટે આ સૂત્રનો ઉપયોગ થાય છે.

જેમ નવકારમંત્ર એ શ્રેષ્ઠ મંત્ર છે, એમ સામાયિક એ શ્રેષ્ઠ યોગ છે. એમાં સર્વ જીવોને અભયદાનનો મહાન લાભ મળે છે અને અસત્યાદિ પાપોનો પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ત્યાગ થાય છે.

૧૦. સામાઇઅ-વય જુત્તો-સૂત્ર

સામાઈઅ-વય-જુત્તો,
જાવ મણે હોઈ નિયમ-સંજુત્તો,
છિન્નઈ અસુહં કમ્મં,
સામાઈઅ જત્તિઆ વારા ॥૧॥
સામાઈઅમ્મિ ઉ કએ,
સમણો ઈવ સાવઓ હવઈ જમ્હા
એએણ કારણેણં,
બહુસો સામાઈઅં કુજ્જા ॥ ૨ ॥
સામાયિક વિધિએ લીધું, વિધિએ પાર્યું, વિધિ કરતાં જે કોઈ અવિધિ હુઓ હોય તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં.

દશ મનના, દશ વચનના, બાર કાયાના એ બત્રીશ દોષમાં જે કોઈ દોષ લાગ્યો હોય તે સવિ મન-વચન કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં.

✻ શબ્દાર્થ ✻

સામાઇઅ વય જુત્તો – સામાયિક વ્રત યુક્ત
જાવ મણે હોઇ – મન જ્યાં સુધી હોય
નિયમ સંજુત્તો – નિયમયુક્ત
છિન્નઇ અસુહં કમ્મં–(ત્યાં સુધી જીવ) અશુભ કર્મ છેદે છે
સામાઇઅ – સામાયિક
જત્તિઆવારા – જેટલીવાર
સામાઇઅંમિ – સામાયિક
ઉ કએ – તો કર્યે થકે
સમણો ઇવ – સાધુ જેવો
સાવઓ – શ્રાવક
હવઇ – છે
જમ્હા – જે કારણથી
એએણ કારણેણં – એ કારણથી
બહુસો સામાઇઅં – અનેકવાર સામાયિક
કુજ્જા – કરવાં જોઈએ

ભાવાર્થ

જ્યાં સુધી અને જેટલી વાર મનમાં પાપનો ત્યાગ કરવાનો નિયમ રાખીને સામાયિક કરવામાં આવે છે ત્યાં સુધી અને તેટલી વાર સામાયિક કરનાર અશુભ કર્મનો નાશ કરે છે.

સામાયિક કરનાર સામાયિકના સમયમાં શ્રાવક હોવા છતાં પણ તે શ્રમણ-સાધુ જેવો થઈ જાય છે. આથી સામાયિક વારવાર કરવું જોઈએ.

આ સામાયિક મેં વિધિ-પૂર્વક લીધું છે અને વિધિપૂર્વક તે પૂર્ણ કર્યું છે. આ વિધિ કરતાં શરતચૂકથી કોઈ દોષ થયો હોય તો તે સંબંધી મારું પાપ નિષ્ફળ થાઓ.

અને સામાયિકના સમયમાં દસ મનના, દસ વચનના, અને બાર કાયાના એમ કુલ ૩૨ દોષોમાંથી જો કોઈ પણ દોષનું સેવન ભૂલથી થઈ ગયું હોય તો તે સંબંધી મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.

* સૂત્ર પરિચય *

'સામાઇયવયજુત્તો' શબ્દથી સૂત્રનો પ્રારંભ થતો હોવાથી તેનું નામ 'સામાઇયવયજુત્તો-સૂત્ર' છે. આ સૂત્ર દ્વારા સામાયિક પારવામાં આવે છે આથી તેનું બીજું નામ 'સામાઇયપારણ સૂત્ર' છે. સામાયિક પારવું એટલે સામાયિક વિધિપૂર્વક પૂર્ણ કરવું.

આ સૂત્રની પહેલી ગાથામાં સામાયિકના નિયમનો મહિમા બતાવ્યો છે કે જ્યાં સુધી મનમાં નિયમયુક્તતા હોય ત્યાં સુધી પાપકર્મ છેદાયા કરે છે.

સૂત્રની બીજી ગાથામાં સામાયિકનો પ્રભાવ બતાવ્યો છે. સામાયિકવાળો શ્રાવક સાધુ જેવો બને છે. કેમકે જેમ સાધુને જીવનભરના સામાયિકમાં, તેમ શ્રાવકને બે ઘડીના સામાયિકમાં પાપયોગોનો પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ ત્યાગ હોય છે. — આ મહિમા અને પ્રભાવના કારણે સામાયિક બહુવાર કરવાનો આમાં ઉપદેશ છે.

છેલ્લે સામાયિકના સમય દરમિયાન ભૂલથી [illegible] મનાઈ. વચનથી કે કાયાથી કોઈ દોષ-પાપ થઈ ગયાં હોય તો તેની ગુરુસાક્ષીએ માફી માગવામાં આવી છે.

★ સામાયિક લેવાની વિધિ ★

⊡ સામાયિક માટે જરૂરી ઉપકરણ ⊡

— ૧ : કટાસણું ૨ : મુહપત્તી ૩ : ચરવળો.

[ગુરુ મહારાજની ગેરહાજરીમાં] આ ત્રણ ઉપરાંત ધર્મનું પુસ્તક, પુસ્તક મૂકવા માટે સાપડો કે બાજોઠ કે ઊંચું આસન અને નવકારવાળી.

— સામાયિક કરતી વખતે શુદ્ધ કપડાં પહેરવાં. કપડાંમાં [ભાઈઓએ] માત્ર ધોતિયું અને ખેસ પહેરવાં.

— સામાયિક કરતાં અગાઉ જે જગાએ સામાયિક કરવાનું હોય તે જગાને ચરવળાથી ઉપયોગ પૂર્વક [કોઈ જીવ-જંતુને દુઃખ ન પહોંચે તે રીતે] સાફ [પુંજી-પ્રમાર્જીને] કરીને કટાસણું પાથરવું.

— ગુરુ મહારાજની હાજરીમાં તેમનાથી બહુ દૂર નહિ તેમજ એકદમ નજીક પણ નહિ એમ મધ્યમ અંતરે બેસવું.

— ગુરુ મહારાજની ગેરહાજરીમાં ઊંચા આસને ધર્મપુસ્તક આદિ જ્ઞાનાદિ ઉપકરણ મૂકીને ડાબા હાથમાં મુહપત્તિ પકડી તેને મુખની પાસે ધરીને, અને જમણો હાથ જ્ઞાનાદિનાં સાધન પુસ્તક કે માળા સન્મુખ ઊંધો રાખીને એક 'નવકાર' તથા 'પંચિંદિય' સૂત્ર બોલીને ગુરુ સ્થાપના કરવી.

— પછી 'ખમાસમણ' સૂત્ર બોલીને ગુરુને ભૂમિને અડતાં પંચાંગ-નમસ્કારથી વંદના કરવી [આ સૂત્ર બોલવામાં સૂત્રને ત્રણ વિભાગે બોલવું (૧) ઇચ્છામિ ખમાસમણો વંદિઉં, (૨) જાવણિજ્જાએ નિસીહિઆએ, (૩) મત્થએણ વંદામિ]

— વંદન બાદ અનુક્રમે 'ઇરિયાવહિય,' ૨: 'તસ્સ ઉત્તરી' ૩: 'અન્નત્થ–' સૂત્રો બોલવાં.

— પછી એક 'લોગસ્સ'નો 'ચંદેસુ નિમ્મલયરા' પદ સુધીનો મનમા પાઠ કરવો. હોઠ ન ફફડે એ રીતે પાઠ કાયોત્સર્ગમા રહીને કરવો. 'લોગસ્સ'નો પાઠ ના આવડે તો ચાર નવકારનો પાઠ કરવો

— કાયોત્સર્ગ-કાઉસ્સગ્ગ પૂરો થયા પછી 'નમો અરિહંતાણં' એ પદ બોલીને કાઉસ્સગ્ગ પારવો. અને 'લોગસ્સ સૂત્ર' આખું પ્રગટ બોલવું.

— પછી 'ખમાસમણ' દેવું અને 'ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! મુહપત્તિ પડિલેહું ?' બોલીને મુહપત્તિ પડિલેહવા માટે ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા માગવી. [સદ્-ગુરુ આજ્ઞા આપે 'પડિલેહેહ' ગુરુ મહારાજની ગેર-હાજરીમાં સામાયિક કરનારે પોતે જ ગુરુનો આદેશ થયો સમજવું] પછી 'ઇચ્છં' એમ કહીને ઉભડક બેસીને [આપ પોતાની વચ્ચે બે રીતે ઉભડક પગે, નિયમમાં આવે તો એવી રીતે બેસવું] પચાસ બોલથી મુહપત્તિનું પડિલેહણ કરવું.

— મુહપત્તિની પડિલેહણા કરતી વખતે મુહપત્તિના ભાગો અને શરીરનાં અંગો પર જુદા જુદા બોલ

મળી પચાસ બોલ[બાબત]નું ચિંતન કરવું. આ પચાસ બોલ આ પ્રમાણે છે :

- સૂત્ર, અર્થ તત્ત્વ કરી સદ્દહું
- સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય મિથ્યાત્વ મોહનીય પરિહરું.
- કામરાગ, સ્નેહરાગ, દૃષ્ટિરાગ પરિહરું.
- સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ આદરું
- કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મ પરિહરું.
- જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદરું.
- જ્ઞાન-વિરાધના, દર્શન વિરાધના, ચારિત્ર વિરાધના પરિહરું.
- મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ, કાયગુપ્તિ આદરું.
- મનદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ પરિહરું.
- હાસ્ય, રતિ, અરતિ પરિહરું.
- ભય, શોક, દુગંછા પરિહરું.
- કૃષ્ણ-લેશ્યા, નીલ-લેશ્યા, કાપાત લેશ્યા પરિહરું.
- રસ ગારવ, રિદ્ધિ ગારવ, સાતા ગારવ પરિહરું.
- માયા-શલ્ય, નિયાણ-શલ્ય, મિથ્યાત્વ શલ્ય પરિહરું.
- ક્રોધ, માન પરિહરું.
- માયા, લોભ પરિહરું.
- પૃથ્વીકાય, અપકાય તેઉકાયની રક્ષા કરું.
- વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રસકાયની જયણા કરું.

— આમ ચિંતન કરી મુહપત્તિ પડિલેહીને ઊભા થઈ અને 'ખમાસમણ' સૂત્ર બોલીને વંદન કરીને આજ્ઞા માંગવી કે –

'ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! સામાયિક સંદિસાહું?'

[ગુરુ મહારાજ કહે 'સંદિસાવેહ'] પોતે કહેવું 'ઇચ્છં.'

—પછી 'ખમાસમણ' દઈને આજ્ઞા માંગવી કે: 'ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! સામાયિક ઠાઉં?'

[ત્યારે ગુરુ કહે 'ઠાઓ'] પોતે 'ઇચ્છં' કહી બે હાથ જોડીને એક 'નવકાર' ગણવો. ગણ્યા બાદ ગુરુને વિનંતી કરવી કે:-

'ઇચ્છકારી ભગવન્! પસાય કરી સામાયિક દંડક ઉચ્ચરાવોજી.'

આ સમયે ગુરુ અથવા વડીલ કોઈ સામાયિકમાં હોય તો તે 'કરેમિ ભંતે' સૂત્ર બોલે તે વિનયથી શાંતિથી સાંભળવું. [આ સમયે કોઈ 'કરેમિ ભંતે' બોલનાર ન હોય તો જાતે બોલવું]

—પછી તરત જ 'ખમાસમણ' દઈને ગુરુની આજ્ઞા માંગવી કે 'ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! બેસણે સંદિસાહું?'

[ગુરુ આજ્ઞા આપે: 'સંદિસાવેહ'] પોતે 'ઇચ્છં'

કહેવું પછી 'ખમાસમણ' દઈને ફરી આજ્ઞા માગવી કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! બેસણે ઠાઉં ? [ગુરુ કહે 'ઠાએહ']

'ઈચ્છં' કહીને 'ખમાસમણ' દઈને આજ્ઞા માંગવી કે :– 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! સજ્ઝાય સંદિસાહું ?'

[ગુરુ કહે 'સંદિસાવેહ'] પોતે 'ઈચ્છં' કહેવું પછી ખમાસમણું દઈ આજ્ઞા પામવી કે 'ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! સજ્ઝાય કરું ?'

[ગુરુ કહે 'કરેહ'] આપણે 'ઈચ્છં' કહીને બે હાથ જોડી ત્રણ 'નવકાર' ગણીને કટાસણા પર બેસવું પછી ૪૮ મિનિટ સુધી સ્વાધ્યાય કરવો. અર્થાત્ ધર્મ ગ્રંથો વાંચવા, ભણવા, ધર્મસૂત્રોનો અભ્યાસ કરવો, સ્તો જાપ–ધર્મધ્યાન કરવું વગેરેથી શુભ ભાવનામય રહેવુ સામાયિક દરમિયાન ધર્મ આત્મા અને પરમાત્મા સિવા બીજું કંઈ વિચારવું નહિ કે તે સિવાય બીજી કોઈ વાતો કરવી નહિ.

અને ૪૮ મિનિટ પૂરી થયા બાદ વિધિપૂર્વક સામાયિક પારવું.

☆ સામાયિક પારવાની વિધિ ☆

(૧) પ્રથમ 'ખમાસમણુ' દઈ પુનઃ ઊભા થઈને ઇરિયાવહી, તસ્સઉત્તરી અને અન્નત્થ સૂત્રો બોલવાં. પછી એક 'લોગસ્સનો' [ન આવડે તો ચાર 'નવકાર'નો] કાઉસ્સગ્ગ કરવો, [કાઉસ્સગ્ગમાં લોગસ્સ 'ચંદેસુ નિમ્મલયરા' પદ સુધી મનમાં બોલવો] કાઉસ્સગ્ગ પૂરો થતાં 'નમો અરિહંતાણં' એ પદ બોલીને પારી આખો 'લોગસ્સ' પ્રગટ બોલવો.

(૨) —પછી 'ખમાસમણુ' દઈ આજ્ઞા માંગવી કે "ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! મુહપત્તિ પડિલેહું?" ગુરુ કહે- 'પડિલેહેહ' પછી 'ઇચ્છં' કહી ૫૦ બોલના ચિંતન સાથે મુહપત્તિ પડિલેહવી.

(૩) —પછી 'ખમાસમણુ' દઈ પુનઃ ઊભા થઈને આજ્ઞા માંગવી કે- "ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! સામાયિક પારું?"

(૪) ગુરુ કહે- "પુણો વિ કાયવ્વં [સામાયિક ફરી પણ કરવું]" આપણે કહેવું 'યથાશક્તિ' કહીશ.

(૫) —પછી 'ખમાસમણુ' દઈને આદેશ કરવું કે "ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્! સામાયિક પાર્યું" ત્યારે ગુરુ કહે- 'આયારો ન મોત્તવ્વો-આચાર ન મૂકવો' અર્થાત્ સામાયિક વ્રતોનાં [illegible] ન કરવાં.'

(૬) —આપણે કહેવું 'તહત્તિ'-(આપનું કહ્યું માન્ય છે.) અને પછી જમણો હાથ ચરવળા ઉપર સ્થાપી એક નવકાર પારીને સામાયિક-વયજુત્તો સૂત્ર બોલવું

પ્રણામ અને ચૈત્યવંદનનાં ભેદ

૧. માત્ર એક મસ્તક નમાવવાથી જે પ્રણામ થાય તે એક અંગી, ૨. બે હાથ જોડવાથી બે અંગી, ૩. બે હાથ જોડીને માથું નમાવવાથી ત્રણ અંગી, ૪. બે હાથ તથા બે ઢીંચણ—એમ ચાર અંગો નમાવવાથી ચાર અંગવાળો અને ૫. બે હાથ, બે પગ તથા મસ્તક એમ પાંચેય અંગો નમાવવાથી પંચાંગી પ્રણામ (પંચાંગ પ્રણિપાત) કહેવાય છે.

'દંડક' એટલે અરિહંત ચેઈયાણં વગેરે ચૈત્ય સ્તવ સૂત્ર અને 'સ્તુતિ' એટલે કાઉસ્સગ્ગ કર્યા પછી (માત્ર અરિહંત ચેઈઆણં અને અન્નત્થ સૂત્ર કહીને કાઉસ્સગ્ગ કરીને) સંસ્કૃત કે કોઈ બીજી ભાષામાં બોલાય છે તે સ્તુતિ બોલવાથી જ ઘન્ય ચૈત્યવંદન કહેવાય છે.

ચાર થોય (એટલે કે એક સ્તુતિની સંપૂર્ણ જોડ નમુત્થુણં, લોગસ્સ, પુક્ખરવર, સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં સૂત્રે સાથે થાય એ મધ્યમ ચૈત્યવંદન કહેવાય.

વળી ૧. નમુત્થુણં, ૨. અરિહંત ચેઈયાણં, ૩ લોગસ્સ, ૪. પુખ્ખરવરદી, અને ૫. સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં—આ પાંચ દંડક સૂત્રો, ચાર સ્તુતિઓ (ની જોડા) અને જયવીયરાય બોલીને કરાતું ચૈત્યવંદન તે ઉત્કૃષ્ટ દેવવંદન કહેવાય છે.

ચૈત્યવંદનનું ફળ

શુદ્ધ ભાવ અને શુદ્ધ વર્ણોચ્ચાર, તેમજ અર્થ-ચિંતન આદિ વડે કરાતી વંદના, સાચું સોનું અને સાચી છાપવાળા રૂપિયા જેવી છે. આવી વંદના યથોચિત ગુણવાળી હોવાથી નિશ્ચયે મોક્ષફળને આપે છે.

શુદ્ધ ભાવવાળી પણ વર્ણોચ્ચાર અને અર્થચિંતનથી અશુદ્ધ વંદના, સોનું સાચું પણ ખોટી છાપવાળા રૂપિયા જેવી છે. તેવી વંદના અભ્યાસદશાને બહુ ઉપકારી છે.

ભાવ વગરની વંદના વર્ણ વગેરેથી શુદ્ધ હોય તો પણ તે, ખોટા સોના અને સાચી છાપવાળા રૂપિયા જેવી ખોટી છે અને ઉભય શુદ્ધિ વગરની વંદના ખોટું સોનું અને ખોટી છાપવાળા રૂપિયા જેવી માત્ર ખોટી હોવાથી અનિષ્ટ ફળને આપનારી છે. (પંચાશક)

' [illegible] '

[illegible] પ્રતિમાને વંદન. જિનેશ્વરને તીર્થંકર, [illegible], [illegible] અરિહંત વગેરે પણ [illegible] જિન, વીતરાગ, કેવળજ્ઞાની [illegible], [illegible] જ [illegible] પ્રમાણ તે તીર્થંકર [illegible] તીર્થ [illegible] સંસાર રૂપી સાગરથી તરવાનું સાધન તે તીર્થ [illegible] ધર્મ-શાસન એવા તીર્થંકર ધર્મ-શાસનનાં કરનાર તે તીર્થંકર. જેમાં કોઈ જડ, ચેતન પ્રત્યે રાગ કે દ્વેષ નથી. તે વીતરાગ કહેવાય. એમાં પણ જે આઠ પ્રાતિહાર્ય—૩૪ અતિશય સુરા સુરેન્દ્રથી કરાતી પૂજાને યોગ્ય છે, અર્થાત 'અર્હ' છે તે અર્હંત—અરિહંત—તીર્થંકર કહેવાય. અનંત કાળે આવા અનંત તીર્થંકર થયા છે. આ અવસર્પિણી કાળે આ ભરત ક્ષેત્રમાં આવા ૨૪ તીર્થંકરો થયા છે. (આ બધાનાં નામ આ પુસ્તકમાં અન્યત્ર આપ્યાં છે.)

ચૈત્યવંદનમાં તીર્થંકર પરમાત્માઓને વંદન કરવાનું અને તેમની સ્તુતિ કરવાની હોય છે. તીર્થંકરોનું જીવન પૂર્વે નિષ્પાપ, શુદ્ધ તથા સાધનામય હોય છે, અને પછી જીવન મુક્તિરૂપ સિદ્ધિમય હોય છે, ને એ સર્વજ્ઞ બની જગતને સત્ય તત્ત્વ અને શુદ્ધ માર્ગ ઉપદેશે છે.

એમનું જીવન પ્રેરક છે.

(૧) તેમને વંદન કરવાથી તેમ જ તેમની સ્તુતિ કરવાથી આપણું મન પ્રસન્ન અને નિર્મળ બને છે.

(૨) પાપોનો ત્યાગ અને સમ્યક્ સાધનાઓ તથા વ્રતો કરવા માટે મનને પ્રેરણા મળે છે.

(૩) તીર્થંકરના ગુણોનું ચિંતન, મનન કરવાની પ્રક્રિયામાં એ ગુણોનાં બીજનું વાવેતર થાય છે, જે કાળ પર ઊગીને એ ગુણોના પાક રૂપે પરિણમે છે.

(૪) અરિહંતદેવનાં વંદન-પૂજન—ગુણગાનથી શુભ ભાવનાઓ જાગૃત થાય છે, જીવન પવિત્ર બને છે.

(૫) આપણું મન પ્રભુની સ્તવના-પ્રાર્થનામાં લીન થવાથી આપણાં અશુભ કર્મો દૂર થાય છે, અને—

(૬) એટલો સમય પાપ-પ્રવૃત્તિથી બચાય છે.

વિધિપૂર્વક અને શુદ્ધ ભાવ પૂર્વક ચૈત્યવંદન કરવાથી શુભ ભાવ જાગે છે. શુભ ભાવ જાગવાથી કર્મોનો ક્ષય થાય છે, અને કર્મોનો ક્ષય થવાથી કદી ખૂટે નહિ એવા અનંત સુખમય મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. હે જિનેશ્વર ભગવંત! તમારા વંદન અને સ્તુતિથી મારું જીવન મંગળ અને નિષ્પાપ બનો.

૧૧. 'જગ-ચિન્તામણિ' ચૈત્યવંદન સૂત્ર

ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્!
ચૈત્યવંદન કરું? ઈચ્છં.

જગ-ચિન્તામણિ! જગ-નાહ!
જગ-ગુરુ! જગ-રક્ખણ!
જગ-બન્ધવ! જગ-સત્થવાહ!
જગભાવ-વિઅક્ખણ!
અટ્ઠાવય-સંઠવિઅ-રૂવ!
કમ્મટ્ઠ-વિણાસણ!
ચઉવીસંપિ જિણવર!
જયંતુ અપ્પડિહય-સાસણ! ॥૧॥

(વસ્તુ છંદ)

કમ્મ-ભૂમિહિં કમ્મ-ભૂમિહિં,
પઢમ-સંઘયણિ,

ઉક્કોસય સત્તરિ-સય

જિણવરાણ વિહરંત લબ્ભઈ,

નવકોડિહિં કેવલિણ,

કોડિસહસ્સ નવ સાહુ ગમ્મઈ;

સંપઈ જિણવર વીસ,

મુણિબિહું કોડિહિં વર-નાણ;

સમણહ કોડિ-સહસ્સ-દુગ

થુણિજ્જઈ નિચ્ચવિહાણિ ॥૨॥

જયઉ સામિય, જયઉ સામિય.

રિસહ સત્તુંજિ.

ઉજ્જિંતિ પહુ-નેમિજિણ.

જયઉ વીર સચ્ચઉરી-મંડણ.

ભરુઅચ્છહિં મુણિસુવ્વય.

મુહરિ-પાસ દુહ-દુરિઅ-ખંડણ,
અવર-વિદેહિ તિત્થયરા,
ચિહું દિસિ વિદિસિ જિં કેવિ,
તીઆણાગય-સંપઈય,
વંદુ જિણ સવ્વે વિ ॥૩॥

સત્તાણવઈ સહસ્સા,
લક્ખા છપ્પન્ન અટ્ઠકોડિઓ;
બત્તીસ-સય બાસિયાઈં,
તિઅ-લોએ ચેઈએ વંદે. ॥૪॥

પનરસ-કોડિ-સયાઇં,
કોડી બાયાલ લક્ખ અડવન્ના;
છત્તીસ-સહસ્સ-અસીઈં,
સાસય-બિંબાઇં પણમામિ ॥૫॥

શબ્દાર્થ

ગચિંતામણિ-હે જગતના ચિંતામણિ રત્ન !
ગનાહ-હે જગતના નાથ !
ગગુરુ-હે જગતના ગુરુ !
ગરક્ખણ-હે જગતના રક્ષક !
ગબંધવ-હે જગતના બાંધવ !
ગ સત્થવાહ-હે જગતના સાર્થવાહ !
ગ ભાવ વિઅક્ખણ-હે જગતના ભાવને જાણનાર !
ઠ્ઠાવય સંઠવિઅરૂવ-અષ્ટાપદ પર સ્થાપિત છે બિંબ જેમના એવા
મ્મટ્ઠ વિણાસણ-આઠ કર્મોનો નાશ કરનાર
ઉવીસં પિ જિણવર-ચોવીસે પણ જિનેશ્વરો
યંતુ-જય પામો
પ્પડિહય સાસણ-હે અબાધિત શાસનવાળા !
મ્મ સંઘયણિ-પ્રથમ (વજ્ર-ઋષભનારાચ) સંઘયણવાળા
ક્કોસય સત્તરિસય-ઉત્કૃષ્ટ એકસો સિત્તેર
જિણવરાણ-જિનેશ્વર
વિહરંત લબ્ભઇ-વિચરતા મળે છે
નવકોડિહિં કેવલીણ-નવક્રોડ કેવળજ્ઞાની
કોડિ સહસ્સ નવ સાહુ-નવ હજાર ક્રોડ સાધુઓ
ગમ્મઇ-જણાય છે.
સંપઇ-વર્તમાનકાળમાં
જિણવર વીસ-જિનેશ્વર વીશ

મુણિ બિહું કોડિહિં વરનાણ-બે ક્રોડ કેવલજ્ઞાની મુનિ
સમણહ કોડિ સહસ્સ દુઅ-બે હજાર ક્રોડ સાધુઓ
થુણિજ્જઈ નિચ્ચ વિહાણિ-હંમેશા પ્રાતઃકાળમાં સ્તુતિ થાય છે.

જયઉ સામિય-હે સ્વામી! જય પામો
રિસહ સત્તુંજિ-શત્રુંજય પર ઋષભદેવ
ઉજ્જિંતિપહુ નેમિજિણ-ગિરનાર પર શ્રી નેમનાથ પ્રભુ
જયઉવીર-શ્રી મહાવીર પ્રભુ જય પામો.
સચ્ચઉરીમંડણ-સત્યપુરી (સાચોર)ના ભૂષણ
ભરુઅચ્છહિં મુણિસુવ્વય-ભરૂચમાં મુનિસુવ્રતસ્વામી
મુહરિ પાસ-(ટીંટોડામાં) મુહરી પાર્શ્વનાથ ('મહુરિ પાસ'-મથુરામાં શ્રી પાર્શ્વનાથ)
દુહ દુરિઅ ખંડણ-દુઃખ અને પાપનો નાશ કરનારા
અવરવિદેહી તિત્થયરા-બીજા પણ દેહરહિત (સ્થાપના) તીર્થંકરો
ચિહું દિસિ વિદિસિ-ચારે દિશા અને વિદિશામાં
જિં કે વિ-જે કોઈ
તીઆણાગય સંપઈઅ-ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળમાં
વંદુ જિણ સવ્વેવિ-સર્વ તીર્થંકરોને વંદન કરું છું.
સત્તાણવઈ-સહસ્સા
હજાર-સત્તાણું
લક્ખા છપ્પન્ન-છપ્પન લાખ
અટ્ઠ કોડિઓ-આઠ કરોડ

બત્તીસ સય બાસિયાઇં-બત્રીસો બ્યાસી (૩૨૮૨)
તિઅલોએ-ત્રણ લોકમાં
ચેઇએ વંદે-જિનમંદિરોને વંદુ છું.
પનરસ કોડિ સયાઇં-પંદરસો ક્રોડ
કોડી બાયાલ-બેંતાલીસ ક્રોડ
લક્ખ અડવન્ના-અઠ્ઠાવન લાખ
છત્તીસ સહસ્સ-છત્રીસ હજાર
અસીઇં-એંશી
સાસય બિંબાઇં-શાશ્વત જિનબિંબોને
પણમામિ-પ્રણામ કરું છું.

卐 ભાવાર્થ 卐

હે જગતની ચિંતા દૂર કરનાર મણિ ! હે જગતના નાથ ! હે જગતના ગુરુ ! હે જગતના રક્ષક ! હે વિશ્વબંધુ! હે વિશ્વના સાર્થપતિ ! હે જગતના બધા જ પદાર્થોના સ્વરૂપને જાણવામાં વિચક્ષણ ! હે અષ્ટાપદ પર્વત પર સ્થપાયેલી છે પ્રતિમા જેની [એવા] ! હે આઠેય કર્મનો નાશ કરનારા ! હે ઋષભાદિ ચોવીશ પણ [અર્થાત્ બીજાય અનંતા] તીર્થંકર ભગવંતો ! હે અપ્રતિહત શાસનવાળા! (મારા હૃદયમાં) જયવંતા વર્તો. ૧

પંદર કર્મભૂમિઓમાં ઉત્કૃષ્ટકાળે વજ્રઋષભનારાચ નામના સંઘયણવાળા વિચરતા જિનેશ્વર ભગવંતોની વધારેમાં વધારે સંખ્યા ૧૭૦ની હોય છે. (ત્યારે) સામાન્ય કેવલીઓની સંખ્યા વધારેમાં વધારે ૯ કરોડની અને સાધુઓની સંખ્યા ૯૦ અબજની હોય છે. વર્તમાનકાળમાં ૨૦ તીર્થંકરદેવો વિચરે છે, કેવળજ્ઞાની મુનિઓ બે કરોડ છે અને શ્રમણો ૨૦ અબજ છે. આ સૌનું રોજ સવારમાં સ્તવન કરાય છે. ૨

હે સ્વામી ! જય પામો ! જય પામો ! શત્રુંજય પર બિરાજમાન હે ઋષભદેવ ! ગિરનાર પર બિરાજમાન હે પ્રભુ નેમિજિન ! સાચોરના શણગાર રૂપ હે વીરજિન ! ભરૂચમાં બિરાજતા હે મુનિસુવ્રતસ્વામી ! મથુરામાં બિરાજમાન, દુઃખ અને પાપનો નાશ કરનાર હે પાર્શ્વનાથ ભગવંત ! આપનો જય હો !

આ સિવાય બીજા 'વિદેહી' દેવગતિ મુક્ત થયેલા વા સ્થાપના જિનરૂપે તીર્થંકર પરમાત્માઓ જે કોઈ ભૂતકાળના, ભવિષ્યના અને વર્તમાનકાળના ચારે દિશાઓમાં અને વિદિશાઓમાં હોય તે સહુને હું વંદન કરું છું. ૭

ત્રણ લોકમાં રહેલા આઠ ક્રોડ, સત્તાવન લાખ, સો ને બ્યાશી [૮,૫૭,૦૦૨૮૨] શાશ્વત ચૈત્યોને [જિનમંદિરોને] હું પ્રણામ કરું છું. ૮

ત્રણ લોકમાં રહેલા પંદર અબજ, બેંતાળીશ ક્રોડ, અઠ્ઠાવન લાખ, છત્રીશ હજાર અને એંશી (૧૫.૪૨.૫૮, ૦) શાશ્વત બિંબોને હું નમસ્કાર કરું છું....૯.

" સૂત્ર પરિચય :

'જગચ્ચિંતામણિ' શબ્દથી આ સૂત્ર શરૂ થતું હોવાથી તે 'જગચ્ચિંતામણી સૂત્ર'ના નામે ઓળખાય છે. સવારે પ્રતિક્રમણમાં આ સૂત્ર બોલાતું હોવાથી તેમ આ સૂત્રમાં ચૈત્યવંદના મુખ્ય હોવાથી તે 'પ્રભા ચૈત્યવંદન' તરીકે પણ ઓળખાય છે.

જિનમંદિર જિન અને પ્રતિમાને 'ચૈત્ય' કહેવા આવે છે. આ સૂત્ર દ્વારા આવા ચૈત્યોને ભાવપૂર્વક વંદ કરવામાં આવી છે. સવારમાં ઊઠીને પરમોપકારી ભગવા નામ યાદ કરવાથી, તેમના ગુણોની સ્તુતિ કરવાથી તેમ તેમનાં મનમાં દર્શન કરવાથી મન શુભ અને શુદ્ધ બ છે. એક દિવ્ય આનંદ અંતરમાં ઊછળે છે સવાર સવારમ જ મન શુભ, શુદ્ધ અને આનંદિત બનેલુ હોવાથી તે અસર આખો દિવસ રહે છે અને દિવસ શુભ ભાવ અ શકય શુભ પ્રવૃત્તિઓથી પસાર થાય છે.

(૧-૨) આ સૂત્રની પહેલી બે ગાથા ગણધર ભગવંત શ્રી ગૌતમસ્વામીજી મહારાજે, અષ્ટાપદજી પર ગયેલા ત્યારે ૨૪ પ્રભુને સ્તવવા રચેલી, એમ કહેવાય છે. પછીની (૩) 'કમ્મભૂમિહિં-' ગાથામાં વિચરતા ઉત્કૃષ્ટ અને વર્તમાન ૧૭૦-૨૦ તીર્થંકર ભગવાન, ૯ ક્રોડ-૨ ક્રોડ કેવળજ્ઞાનીઓ અને ૯૦-૨૦ અબજ શ્રમણોની સ્તુતિ છે. પછી (૪) 'જયઉ સામિઅ'-ગાથામાં શત્રુંજયાદિ પાંચ તીર્થના પ્રભુની જય પોકારી છે. એ પછી પાંચમી ગાથામાં આ સિવાયના 'વિહરી' એટલે કે ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનના ચારે દિશા-વિદિશામાં રહેલા સ્થાપના જિનને [જિનબિંબો] નમસ્કાર છે. એ પછી ૬-૭ ગાથામાં વિશ્વનાં જિનમંદિરો અને જિનબિંબોની સંખ્યા બતાવી એમને વંદના કરવામાં આવી છે. અલબત્ત, આમાં વ્યંતર અને જ્યોતિષ દેવલોકમાં રહેલા શાશ્વત મંદિરો અને શાશ્વત જિન પ્રતિમાઓની ગણતરી નથી લીધી, કેમ કે એ અસંખ્ય છે.

[illegible]

નમુત્થુ ણં અરિહંતાણં ભગવંતાણં ॥

આઈગરાણં, તિત્થયરાણં,

સયંસંબુદ્ધાણં. ॥૨॥

પુરિસુત્તમાણં, પુરિસસીહાણં

પુરિસ--વરપુંડરિઆણં,

પુરિસ-વરગંધહત્થીણં, ॥૩॥

લોગુત્તમાણં, લોગ-નાહાણં,

લોગ-હિઆણં, લોગ-પઈવાણં,

લોગપજ્જોઅ-ગરાણં. ॥૪॥

અભયદયાણં, ચક્ખુદયાણં,

મગ્ગદયાણં, સરણદયાણં,

બોહિદયાણં. ॥૫॥

ધમ્મદયાણં, ધમ્મદેસયાણં,
ધમ્મનાયગાણં, ધમ્મ-સારહી-
ધમ્મ-વરચાઉરંત-ચક્કવટ્ટીણં. ॥૬॥
અપ્પડિહય-વરનાણદંસણ-ધરાણં.
વિયટ્ટ-છઉમાણં. ॥૭॥
જિણાણં-જાવયાણં,
તિન્નાણં-તારયાણં,
બુદ્ધાણં-બોહયાણં,
મુત્તાણં-મોઅગાણં. ॥૮॥
સવ્વન્નૂ-ણં, સવ્વદરિસીણં,
સિવ-મયલ-મરુઅ મણંત-મક્ખય-
મવ્વાબાહમ પુણરાવિત્તિ
સિદ્ધિગઈ-નામધેયં ઠાણં સંપત્તાણં.
નમો જિણાણં જિઅભયાણં. ॥૯॥

જે અ અઈઆ સિદ્ધા,
જે અ ભવિસ્સંતિ ણાગએ કાલે;
સંપઈ અ વટ્ટમાણા,
સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ. ॥૧૦॥

નમુત્થુ ણં સૂત્ર—(શક્રસ્તવ)

(બધે વાક્ય જોડાય છે.)

નમુત્થુ—નમસ્કાર....હો...
અરિહંતાણં—અરિહંતોને
ભગવંતાણં—ભગવંતોને
આઇગરાણં—(ધર્મનો) પ્રારંભ કરનારને
તિત્થયરાણં—તીર્થના સ્થાપકને
સયં-સંબુદ્ધાણં—સ્વયં સમ્યગ્બોધ પામેલાને
પુરિસુત્તમાણં—જીવોમાં ઉત્તમને
પુરિસસીહાણં—જીવોમાં સિંહ જેવાને
પુરિસ-વરપુંડરીયાણં—જીવોમાં શ્વેત કમળ જેવાને
પુરિસ-વરગંધહત્થીણં—જીવોમાં ગંધ-હસ્તી—જેવાને
લોગુત્તમાણં—સકલ ભવ્યલોકમાં ઉત્તમને
લોગનાહાણં—સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત જીવોના નાથને
લોગહિયાણં—પંચાસ્તિકાય લોકના હિતરૂપને
લોગપઈવાણં—સંજ્ઞી લોકો માટે દીવારૂપને
લોગપજ્જોઅગરાણં—ઉત્કૃષ્ટ ૧૪ પૂર્વી—ગણધર લોકોને
ઉત્કૃષ્ટ પ્રકાશ કરનારને

અભયદયાણં—નિર્ભયપણું [illegible] દેનારને
ચક્ખુદયાણં—દૃષ્ટિ ([illegible]) દેનારને
મગ્ગદયાણં—[illegible] દેનારને
સરણદયાણં—શરણ—વિસામો દેનારને
બોહિદયાણં—સમ્યગ્બોધ દેનારને

ધમ્મદયાણં-ચારિત્ર ધર્મના દાતાને
ધમ્મદેસયાણં-ધર્મના ઉપદેશકને
ધમ્મનાયગાણં-ધર્મના નાયકને
ધમ્મસારહીણં-ધર્મના સારથિને
ધમ્મ-વરચાઉરંતચક્કવટીણં-ચતુર્ગતિ-ચૂરક શ્રેષ્ઠ ધર્મચક્ર વાળાને
અપ્પડિહયવરનાણંદંસણધરાણં-અસ્ખલિત શ્રેષ્ઠ (કેવળ) જ્ઞાન-દર્શન ધરનારને
વિયટ્ટછઉમાણં-છદ્મ યાને આવરણને, ઘાતી કર્મોને (અસર્વજ્ઞભાવને) દૂર કરનારને
જિણાણં-જાવયાણં-જીતેલાને-જિતાડનારને
તિણ્ણાણં-તારયાણં-તરી ગયેલાને-તારનારને
બુદ્ધાણં-બોહયાણં-બોધ પામેલાને-બોધપમાડનારને
મુત્તાણં-મોઅગાણં-મુક્તથયેલાને-મુક્ત કરનારને
સવ્વન્નૂણં-સર્વજ્ઞને
સવ્વદરિસીણં-સર્વદર્શીને
સિવ-મયલમરુઅ-મણંત-નિરુપદ્રવ-
સ્થિર-રોગરહિત-અનંત
મક્ખયમવ્વાબાહ-અક્ષય-બાધારહિત
મપુણરાવિત્તિ-જ્યાંથી ફરી પાછુ ન ફરવું પડે તેવું
સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તાણં-સિદ્ધિગતિ નામનું સ્થાન પામેલાને
નમો જિણાણં જિયભયાણં-ભયોને જીતી લીધા છે જેમણે એવા જિનેન્દ્ર ભગવંતને હું નમું છું.

જે અ અઈઆ સિદ્ધા–જે જિનો ભૂતકાળમાં સિદ્ધ થયા
જે અ ભવિસ્સંતિ ણાગએકાલે–જે ભવિષ્યકાળે (સિદ્ધ) થશે
સંપઈ અ વટ્ટમાણા– જે (હાલ જિનો) વર્તમાનમાં
વિદ્યમાન છે
સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ– (તે) સર્વને ત્રિવિધે વંદું છું.

—જિતભયોને નમસ્કાર કરું છું, ૯.

જેઓ અતીતકાલમાં સિદ્ધ થયા છે, જેઓ ભવિ
કાળમાં સિદ્ધ થાનરા છે અને જેઓ વર્તમાનકાલ
અરિહંત રૂપે વિદ્યમાન છે તે સર્વને મન, વચન ર
કાયાવડે ત્રિવિધે વંદના કરું છું.

૧૮. જાવંતિ ચેઇઆઇં સૂત્ર.

વંતિ ચેઇઆઇં,
ઢ્ઢે અ અહે અ તિરિઅ—લોએ અ:
વાઇં તાઇં વંદે,
સંતો તત્થ સંતાઇં ॥૧॥

ઉચ્ચ (સામર્થ્યયોગના) નમસ્કારની પ્રાર્થના કરી છે. ભગવાનનાં દર્શન કરતાં બે હાથ જોડી આ પદને પઢીતા દરેક પદ સાથે બોલીને શિર નમાવતાં સ્તુતિ કરી શકાય. દા. ત. નમોત્થુણં અરિહંતાણં...., નમોત્થુણં ભગવંતાણં ...,નમોત્થુણં આઈગરાણં....અથવા અરિહંતાણં નમોત્થુ ....ભગવંતાણં નમોત્થુ....આઈગરાણં નમોત્થુ....ઈત્યાદિ

આ સૂત્રમાં અરિહંત ભગવંતને દરેક પદથી વિશે-ષણ આપીને માત્ર સ્તુતિ નથી કરી, પરંતુ પદોના ગંભીર ભાવોમાં પરમાત્માનું સાચું સ્વરૂપ કેવું હોય ? ઈતર દર્શનોના કેવા કેવા મત અને એમાં તથ્યાંશ કેટલો ! જૈન દર્શનની આગવી વિશેષતાઓ શી શી ? આત્મો-ત્થાનના ઉપાય શા શા ? વગેરે સમાયેલું છે.

(જુઓ-' લલિતવિસ્તરા વિવેચન ' પરમતેજ ')

૧૮. જાવંતિ ચેઇઆઇં સૂત્ર.

જાવંતિ ચેઇઆઇં,
ઉડ્ઢે અ અહે અ તિરિઅ—લોએ અ:
સ૦વાઇં તાઇં વંદે,
ઇહ સંતો તત્થ સંતાઇં ॥૧॥

* શબ્દાર્થ *

જાવંતિ-જેટલાં
ચેઈઆઇ-ચૈત્ય, જિનબિંબ
ઉડ્ઢે અ-અને ઊર્ધ્વલોકમાં
અહે અ-અને અધોલોકમાં
તિરિઅ લોએ અ-તિરછીલોકમાં (મર્ત્યલોકમાં)
સવ્વાઇ-તે સર્વને
તાઇં વંદે-તેને વંદન કરું છું.
ઇહ-અહીં
સંતો-રહેલો
તત્થ ત્યાં
સંતાઇં રહેલાં

॥ ભાવાર્થ ॥

ઊર્ધ્વલોક અધોલોક અને મધ્યલોકમાં જેટલાં પણ જિનમંદિરો અને જિનબિંબો હોય, ત્યાં રહેલાં તે સર્વને હું અહીં રહ્યો વંદન કરું છું.

૧૫. જાવંત કેવિ સાહૂ-સૂત્ર.

જાવંત કેવિ સાહૂ,
ભરહેરવય-મહા-વિદેહે અ,
સવ્વેસિં તેસિં પણઓ,
તિવિહેણ તિદંડ-વિરયાણં ॥૧॥

⊡ શબ્દાર્થ ⊡

જાવંત કેવિ-જેટલાં પણ કોઈ

સાહૂ-સાધુ

ભરહેરવય-ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રમાં

મહાવિદેહે અ-અને મહાવિદેહમાં

સવ્વેસિં તેસિં-તે સર્વને

પણઓ-પ્રણામ કરું છું

તિવિહેણ-ત્રણ પ્રકારે (કરણ, કરાવણ અને અનુમોદન

તિદંડ-ત્રણ દંડથી [મનથી પાપ કરવું તે મનદંડ, વચ
થી પાપ કરવું તે વચનદંડ, કાયાથી પાપ ક
તે કાયાદંડ]

વિરયાણં-વિરામ પામેલા

* ભાવાર્થ *

ભરત, ઐરવત, અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં રહેતા જે કોઈ સાધુ મન, વચન અને કાયાથી સપાપ પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમજ કરાવતા પણ નથી અને સપાપ પ્રવૃત્તિનું સમર્થન પણ કરતા નથી, તેમને મારા પ્રણામ.

✠ સૂત્ર–પરિચય ✠

સર્વ સાધુઓને આ સૂત્ર દ્વારા વંદન કરવામાં આવ્યું હોવાથી તે 'સવ્વસાહૂ-વંદણ સૂત્ર' તરીકે પણ ઓળખાય છે.

સાધુનું સ્થાન પંચપરમેષ્ઠિમાં પાંચમું છે. પાંચે પરમેષ્ઠી આરાધ્ય, પૂજ્ય અને શ્રદ્ધેય છે. સાધુ ભગવંતની સેવા-ભક્તિથી ધર્મારાધનમાં સતત જાગૃતિ રહે છે. તેમના ચારિત્ર્યયુક્ત ઉપદેશથી આપણને ધર્મમય જીવન જીવવાની પ્રેરણા મળે છે. આવા ઉપકારી સાધુ ભગવંતોને આ સૂત્રથી નમસ્કાર કરાયો છે.

૧૬. સંક્ષિપ્ત-પંચ-પરમેષ્ઠિ-નમસ્કારઃ

નમોઽર્હત્-

સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય-

સર્વસાધુભ્યઃ

ॐ ભાવાર્થ ॐ

શ્રી અરિહંતોને, શ્રી સિદ્ધોને, શ્રી આચાર્યોને, શ્રી ઉપાધ્યાયોને અને સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર હો.

* સૂત્ર પરિચય *

નવકાર મંત્રનું આ ટૂંકું રૂપ છે. પંચપ્રતિક્રમણના ોમાં પ્રાયઃ આ જ સૂત્ર એક પ્રથમ સંસ્કૃત ભાષામાં ખેલું છે. શ્રી સિદ્ધસેનદિવાકરસૂરિજીએ આ સૂત્રની ના કરી છે. ગણધરકૃત પ્રાકૃત-અર્ધમાગધી ભાષાનાં ોને સંસ્કૃત શિષ્ટ ભાષા માની સંસ્કૃતમાં ફેરવવાની ઇચ્છાથી પહેલું આ સૂત્ર રચ્યું પણ તે માટે આ આચાર્ય વંતને આકરું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડ્યું હતું

ॐ શબ્દાર્થ ॐ

ઉવસગ્ગ હરં-ઉપદ્રવોને દૂર કરનાર
પાસં-પાર્શ્વ યક્ષ છે જેમને અથવા આશાથી મુકાયેલાને
પાસં-ત્રેવીસમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને
વંદામિ-વંદન કરું છું
કમ્મઘણમુક્કં-કર્મસમૂહથી મુક્ત
વિસહર વિસ નિન્નાસં-સર્પના ઝેરને દૂર કરનાર
(મિથ્યાત્વાદિ દોષોને દૂર કરનાર
મંગલ કલ્લાણ આવાસં-મંગળ અને કલ્યાણના ઘર
વિસહર ફુલિંગ મંતં-વિષહર ફુલિંગ મંત્રને
કંઠે ધારેઈ-ગળામાં ધારણ કરે છે (રહે છે)
જો સયા મણુઓ-જે મનુષ્ય નિત્ય
તસ્સ-તેના
ગહ રોગ મારી દુટ્ઠ જરા-ગ્રહ, મહારોગ, મરકી (પ્લે
મારણ પ્રયોગ અથવા મહામારી વિગેરે ઉત્પાત
દુષ્ટ તાવ
જંતિ ઉવસામં-શાન્ત થાય છે
ચિટ્ઠઉ-રહો
દૂરે-દૂર
મંતો-મંત્ર
તુજ્ઝ-તમને
પણામો-નમસ્કાર
વિ-ખરેખર
બહુફલો-ઘણાં ફળ આપનાર

થાઈ-રોગ છે (થાય છે)
નરતિરિએસુ-મનુષ્ય અને તિર્યંચગતિમાં
વિ-પણ
જીવા પાવંતિ ન-જીવો પ્રાપ્ત કરતા નથી
દુક્ખ દોગચ્ચં-દુઃખ અને દુર્ગતિને (દુર્ગતિને)
તુહ-તમારું
સમ્મત્તે લદ્ધે-સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત થયે
ચિંતામણિ કપ્પપાયવબ્ભહિએ-ચિંતામણિ અને કલ્પ-
    વૃક્ષથી અધિક
પાવંતિ-પ્રાપ્ત કરે છે
અવિગ્ઘેણં-નિર્વિઘ્નપણે
જીવા-જીવો
અયરામરં ઠાણં-અજરામર સ્થાન
ઇઅ-એમ પ્રકારે
સંથુઓ-સ્તુતિ કરી છે
મહાયસ-હે મહાયશસ્વિન્
ભત્તિબ્ભર નિબ્ભરેણ-ભક્તિના સમૂહથી ભરપૂર
હિયએણ-હૃદયથી
તા દેવ-તેથી હે દેવ!
દિજ્જ-આપો
બોહિં-બોધિ, સમ્યક્ત્વ
ભવે ભવે-ભવોભવ જન્મમાં
પાસ જિણચંદ-હે પાર્શ્વનાથ જિનચંદ્ર (કેવળ- જ્ઞાનીઓમાં
ચંદ્ર સમાન)

ભાવાર્થ

જેઓ ઉપસર્ગોને [illegible] નાશ [illegible] પાર્શ્વયક્ષ [illegible] (જગતના જેઓ [illegible] અને [illegible] છે) [illegible], જેઓ (નામસ્મ[illegible] [illegible]) [illegible] નાશ [illegible] છે, (જેઓ મિથ્યા[illegible]) આદિ દોષોને દૂર કરે છે) અને જેઓ મંગલ તથા કલ્યાણ[illegible] ના ધામરૂપ છે, તેવા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને [illegible] વંદન કરું છું. ૧.

'વિષધર-ફુલિંગ' નામના મંત્રનું જે મનુષ્ય [illegible] એકાગ્ર ચિત્તથી સ્મરણ કરે છે તેના દુષ્ટ ગ્રહો, અનેક[illegible] રોગો, મરકી અને દુષ્ટ (વિષમ) તાવો શાંત થઈ [illegible] છે-મટી જાય છે. ૨.

તે મંત્રની વાત બાજુએ રાખીએ તો પણ હે પા[illegible] નાથ ભગવંત! આપને ભાવપૂર્વક કરેલ નમસ્કાર [illegible] ઘણું ફળ આપે છે, આનાથી મનુષ્ય અને તિર્યંચ ગ[illegible] રહેલા જીવો કોઈ પણ પ્રકારના દુઃખ કે દુર્[illegible] પામતા નથી. ૩.

ચિંતામણિ રત્ન અને કલ્પવૃક્ષથી પણ અધિક [illegible] ધરાવનારું તમારું સમ્યક્ત્વ પામવાથી જીવો સહેલ[illegible] મુક્તિપદને પામે છે. ૪.

આ રીતે હે પાર્શ્વજિનચંદ્ર! હે મહાકીર્તિવ[illegible] મેં ભક્તિથી સભર હૈયે આપની સ્તુતિ કરી છે [illegible] દેવ! તેના પ્રભાવથી મને ભવોભવ સમ્યક્ત્વ [[illegible] સુગુરુ અને સુધર્મ પર શ્રદ્ધા] આપજો. ૫.

[સૂત્ર પરિચય]

ઉપસર્ગોને, દુઃખ-દર્દોને હરનારા હોવાથી અને તેના પહેલા શબ્દના હિસાબે આ સૂત્ર 'ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર' નામે ઓળખાય છે.

આ સૂત્રમાં ત્રેવીસમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને વંદના કરી સ્તુતિ કરવામાં આવી છે તેમજ તેમના ભક્તિના પ્રભાવથી બોધિલાભ સમ્યક્ત્વ મળે તેવી ઉત્કટ પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

આ મંત્ર-સ્તોત્ર છે. નવસ્મરણમાં તેનું બીજું સ્થાન છે. સ્તોત્રના પદોનાં મંત્રો ગોપિત છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક આ સ્તોત્રનું નિત્ય અને સતત સ્મરણ કરવાથી ભૌતિક તેમ આધ્યાત્મિક દુઃખ-દર્દો દૂર થાય છે. આત્મામાં સમ્યગ્દર્શનાદિનું બળ વધે છે. આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ આ સૂત્રની રચના કરી છે.

આમાં પહેલી ગાથામાં વિઘ્ન વિશિષ્ટ ઉપદ્રવ છે, બીજીમાં વિષધર સ્ફુલિંગ મંત્ર છે, ત્રીજીમાં ચિંતામણિ ભાવનો અચિંત્ય છે, ચોથીમાં સમ્યક્ત્વ અસાધ્ય છે. અને પાંચમી ગાથામાં ભક્તિપૂર્વક બોધિની માગણી છે. આમ સમગ્ર પાપ-મંત્ર-નાશક-સમ્યક્ત્વ અને બોધિ પ્રાપ્તિનાં છે.

૧૮. જય વીયરાય-સૂત્ર.

જય વીયરાય જગગુરુ!
હોઉ મમં તુહ પભાવઓ ભયવં
ભવ-નિવ્વેઓ મગ્ગાણુસારિઆ
ઇટ્ઠફલસિદ્ધી ॥૧
લોગવિરુદ્ધચ્ચાઓ,
ગુરુજણપૂઆ પરત્થકરણં ચ;
સુહગુરુજોગો તવ્વયણસેવણા
આભવમખંડા. ॥૨
વારિજ્જઇ જઇવિ નિયાણબંધણં
વીયરાય! તુહ સમયે;
તહ વિ મમ હુજ્જ સેવા,
ભવે ભવે તુમ્હ ચલણાણં. ॥

દુક્ખક્ખઓ કમ્મક્ખઓ.
સમાહિમરણં ચ બોહિલાભો અ;
સંપજ્જઉ મહ એઅં.
તુહ નાહ ! પણામકરણેણં. ॥૪॥
સર્વ-મઙ્ગલ-માઙ્ગલ્યં,
સર્વ-કલ્યાણ-કારણમ્;
પ્રધાનં સર્વ-ધર્માણાં,
જૈનં જયતિ શાસનમ્. ॥૫॥

* શબ્દાર્થ *

જય-જય થાઓ (તમારો મારા હૃદયમાં)

વીયરાય-હે વીતરાગ !

જગગુરુ-જગદ્‌ગુરુ !

હોઉ-હો

મમં-મને

તુહ-તમારા

પભાવઓ-પ્રભાવથી

ભયવં-હે ભગવાન !

ભવનિવ્વેઓ-ભવનિર્વેદ

મગ્ગાણુસારીઆ-મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ વૃત્તિ-વર્તન

ઇટ્ઠફલ સિદ્ધિ-ઇષ્ટ ફળની સિદ્ધિ

લોગવિરુદ્ધચ્ચાઓ-લોકનિંદ્ય પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ

ગુરુજણપૂઆ-ગુરુજનઃ ધર્મગુરુ, વિદ્યાગુરુ, વડીલ માણ
ભાવપૂર્વક સેવા

પરત્થકરણં ચ-અને પરોપકાર સેવા

સુહગુરુ જોગો-ચારિત્ર સંપન્ન ગુરુનો જોગ

તવ્વયણ સેવણા-તેમની આજ્ઞાનુસાર વર્તન

આભવં-સંસારમાં ભ્રમણ કરવું પડે ત્યાં સુધી
અથવા આ જન્મના અંતસુધી

અખંડા-અખંડપણે

વારિજ્જઇ-નિષેધ કર્યો છે

જઇ વિ-જો કે

નિયાણ-નિયાણું (ઇચ્છની વસ્તુની પ્રાપ્તિનો નિર્ધાર

અંબણું-નક્કી કરવું તે

તુહ-તમારા

સમયે-આગમમાં

નઇવિ-નો પણ

મમ-મને

હુજ્જ-આમ થાઓ

સેવા-ઉપાસના

ભવે ભવે-પ્રત્યેક ભવમાં

તુમ્હ-તમારા

ચલણાણં-ચરણોની

દુક્ખક્ખઓ-બાહ્યદુઃખ (કષાય, મનોવિકાર-દીનતા) નો નાશ.

કમ્મક્ખઓ-કર્મક્ષય

સમાહિ મરણં-સમાધિ (રાગાદિ રહિત ચિત્ત સ્વાસ્થ્ય) પૂર્વક મરણ

બોહિલાભો-બોધિલાભની પ્રાપ્તિ

અ-અને

સંપજ્જઉ-આમ થાઓ

મહ-મને

એઅં-આ

તુહ નાહ-હે નાથ તમને

પણામ કરણેણં-પ્રણામ કરવાથી

[illegible]-[illegible] મંગળનું

કારણં-કારણરૂપ

સર્વ કલ્યાણ કારણં-સમસ્ત કલ્યાણને કરનાર
પ્રધાનં-શ્રેષ્ઠ
સર્વધર્માણં-સર્વધર્મોમાં
જૈનં-જિનેશ્વરદેવનું
જયતિ-જયવંતુ વર્તે છે
શાસનં-શાસન

* ભાવાર્થ *

હે વીતરાગ જગદ્ગુરુ ! તમે, મારા દિલમાં જયવંતા વર્તો. તમારો જય હો ! હે ભગવંત ! તમારા પ્રભાવથી મને 'ભવ નિર્વેદ' અર્થાત્ સંસાર પ્રત્યે વૈરાગ્ય [illegible]. [illegible] 'માર્ગાનુસારિતા' અર્થાત્ મોક્ષ માર્ગને અનુકૂળ [illegible] તથા [illegible] કરો. અથવા તત્ત્વાનુસારિતા એટલે [illegible] ની વાત છોડી તાત્ત્વિક વાતનો આનંદ [illegible]. ઇષ્ટ ફલ સિદ્ધિ-ઇષ્ટ દર્શનાદિ-મોક્ષ માર્ગની સાધના [illegible] સાધના પૂર્વક [illegible] (અનુ[illegible]) સિદ્ધ થાઓ ! ૧.

હે પ્રભો ! મને એવું બળ [illegible] કે જેથી [illegible] 'લોકવિરુદ્ધ' [illegible]. [illegible] કોઈ પણ કાર્ય કરવા માટે [illegible] મોટા [illegible].

[illegible]

[illegible]

✻ ખભા-સ્કંધ ✻

હે ભગવંત ! આપે આપના ખભામાંથી અભિમાન દૂર ફગાવી દીધું. માણસ અભિમાન કરે છે ત્યારે ખભા ઊંચા થઈ જાય છે. હે પ્રભુ ! આપ અનંતબળી છતાંય ગમે તેવા જુલ્મ કરનારા મામૂલી માણસ સામે પણ ગર્વથી ખભા ઊંચા ન કર્યાં.

હે ભગવંત ! આપે અનેક જીવોના આત્મોદ્ધારની જવાબદારી આપના ખભે ઉપાડી હતી અને તે પણ કોઈ જાતના બદલાની અપેક્ષા વિના ! આપે જેની જવાબદારી ઉપાડી તેને આપે તારી દીધા. જે ખભાએ આવી ભારે જવાબદારી સફળતાથી ઉપાડી તે ખભાની હું પૂજા કરું છું.

હે ભગવંત ! આપની સ્કંધ-પૂજાથી મને પણ એવી તાકાત મળો કે મારા ફાળે આવેલી કલ્યાણ જવાબદારી હું કશી જ આશા કે અપેક્ષા વિના સફળતાથી વહન કરી શકું ! તેમજ ખભામાંથી ને હૃદયમાંથી મારું અભિમાન ચાલ્યું જાય !

મસ્તક :

હે ભગવંત ! આપને નમીને અને [illegible] આત્મચિંતન [illegible] આત્મ-પ્રકાશ [illegible] તાં અને ત્યારે આપને [illegible] દર્શન થયું [illegible] આત્મધ્યાનમાં [illegible] થયા છે. આપે [illegible] આત્મચિંતન અને આત્મધ્યાન [illegible] છે. [illegible] શિખવ્યું છે [illegible] કિંતુ આપનું મસ્તક [illegible]

હે ભગવંત ! આપની મસ્તક પૂજાના પ્રભાવથી મને એવું બળ મળો કે હું સદાયે આત્મ-ચિંતનમાં પવિત્ર વિચારમાં રહું !

॥ લલાટ ॥

હે ભગવંત! આપ તો ત્રિકાળજ્ઞાની હતા. આપના 'લલાટે શું લખ્યું' છે તેની આપને જાણ હતી, છતાંય આપે આપની આત્મસાધના અવિરત ચાલુ રાખી હતી. અજ્ઞાનીઓએ આપને અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ આપ્યાં તો એ પ્રસંગે આપ વિચલિત ન થયા. અને દેવોએ, રાજાઓએ, શ્રીમંતોએ આપની પૂજા કરી તોપણ આપ હરખાઈ ન ગયા. પૂજા અને પીડાના પ્રસંગોમાં આપ સમભાવમાં જ રહ્યા. આપના લલાટની રેખાઓ અને નસોમાં કોઈ જ ફેરફાર ન થયો. આવા સમ અને શાંત લલાટની હું પૂજા કરું છું.

હે ભગવંત! આપના લલાટની પૂજાના પ્રભાવથી મને પણ એવું બળ મળો કે જેથી લલાટના લેખ મિથ્યા કરવા કે લલાટે લખેલાં દુઃખોમાં રાહત મેળવવા હું દોરા-ધાગા-મંત્ર-માદળિયા વગેરેના પ્રલોભનમાં ન પડું અને અવિરત આત્મસાધના કરતો સુખ અને દુઃખમાં સમભાવી રહી શકું!

★ કંઠ ★

હે ભગવંત ! આપ જરૂરી પ્રસંગે જરૂર પૂરતું જ બોલ્યા. આપે અમારી અનેક શંકાઓનું સમાધાન કર્યું છે. આપે અમારા આત્મોદ્ધાર માટે તત્ત્વો અને મોક્ષમાર્ગની મંજુલ અને દિવ્ય વાણીનો ધોધ વહાવ્યો છે. આપના કંઠે તો કામણ કર્યું છે. આપને સાંભળી અનેક જીવો ભવસાગર તરી ગયા છે.

હે ભગવંત ! આપના કંઠની પૂજાના પ્રભાવથી મારા કંઠમાં એવી શક્તિ પ્રગટો કે જેથી મારી વાણીશુદ્ધિ થાય અને સૌનું હિત થાય અને આપના મૌનની જેમ મારા મૌનથી આત્મનિષ્ઠ બની શકું !

॥ લલાટ ॥

હે ભગવંત ! આપ તો ત્રિકાળજ્ઞાની હતા. આપના 'લલાટે શું લખ્યું' છે તેની આપને જાણ હતી; છતાંય આપે આપની આત્મસાધના અવિરત ચાલુ રાખી હતી. અજ્ઞાનીઓએ આપને અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ આપ્યાં તે એ પ્રસંગે આપ વિચલિત ન થયા. અને દેવોએ રાજાઓએ, શ્રીમંતોએ આપની પૂજા કરી તોપણ આ હરખાઈ ન ગયા. પૂજા અને પીડાના પ્રસંગોમાં આ સમભાવમાં જ રહ્યા. આપના લલાટની રેખાઓ અ નસોમાં કોઈ જ ફેરફાર ન થયો. આવા સમ અને શાં લલાટની હું પૂજા કરું છું.

હે ભગવંત ! આપના લલાટની પૂજાના પ્રભાવે મને પણ એવું બળ મળો કે જેથી લલાટના લે મિથ્યા કરવા કે લલાટે લખેલાં દુઃખોમાં રાહત મેળવવા દોરા–ધાગા–મંત્ર–માદળિયા વગેરેના પ્રલોભનમાં ન પ અને અવિરત આત્મસાધના કરતો સુખ અને દુઃખમ સમભાવી રહી શકું !

★ ૪૦ ★

હે ભગવંત ! આપ જરૂરી પ્રસંગે જરૂર પૂરતું જ બોલ્યા. આપે અમારી અનેક શંકાઓનું સમાધાન કર્યું છે. આપે અમારા આત્મોદ્ધાર માટે તત્ત્વો અને મોક્ષ માર્ગની મંજુલ અને દિવ્ય વાણીનો સ્રોત વહાવ્યો છે. આપના કંઠે તો કામણ કર્યું છે. આપની વાણીથી અનેક જીવો ભવસાગર તરી ગયા છે.

હે ભગવંત ! આપના કંઠની પૂજાના પ્રભાવથી મારામાં એવી શક્તિ પ્રગટો કે જેથી મારી વાણીથી સાચું અને થોડું હિત થાય અને આપના મૌનની જેમ મારા મૌનથી આત્મનિષ્ઠ બની રહું !

* હૃદય *

હે ભગવંત! આપના હૃદયની–હૈયાની કલ્પના કરું છું અને મારું રોમે રોમ ઉલ્લસિત થઈ જાય છે. આપનું હૈયું ઉપશમભર્યું, નિસ્પૃહ, કોમળ અને કરુણા-સભર હતુ. આપના હૈયે સદાય અને સતત જીવમાત્ર માટે પ્રેમનો સાગર ઘૂઘવતો હતો. આપનું હૃદય મૈત્રી-ભાવથી ધબકતું હતું. આપના શરણે આવનારને આપ હૈયે લગાડતા હતા.

હે પ્રભુ! આપના હૃદયની પૂજાના પ્રભાવથી એ જ ઝંખું છું કે મારા હૈયે સદાય નિસ્પૃતા, પ્રેમ, કરુણા, અને મૈત્રીભાવના જ ધોધ વહે.

ાતિ *

હે ભગવંત ! આપશ્રીની [illegible] પ્રતિમા [illegible] [illegible]રામને ભક્તિમાં [illegible] કરી [illegible] [illegible] સ્વરૂપમાં જોડી, [illegible] [illegible], અને [illegible] [illegible] આપી આપે [illegible] સમાધિ [illegible] કરી.

હે પ્રભો ! આપની ભક્તિની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હે પ્રભો ! [illegible] [illegible]-[illegible] ભક્તિમાં [illegible] હું પણ આત્માનું [illegible] સ્વરૂપ-ભાવ[illegible] [illegible] શ્રી પ્રભુ !

જિનેશ્વર ભગવંતની આ પ્રમાણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નિમિત્ત બને છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નિમિત્ત [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પરમાત્મા [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] વિધિ [illegible] [illegible] છે !

ઇત્યાદિ અનેકાનેક નામ વિશેષણોથી અલંકૃત! હે અમારા હૃદયના સ્વામી અભિનવ પ્રભુ! આ જગતમાં આપ જ એક એવા છો કે આપનું ધ્યાન કરનાર ભવ્ય જીવ આપના જેવા બને છે! ભમરીના ગુંજારવે ઈયળ ભમરી બને છે, એમ ઉક્ત વિશેષણોથી આપનું ગુંજારવ

[illegible] થાય, [illegible] મને ગ્લાનિ ઉદ્વેગ-અગ્નિ [illegible] નાશ બચાવો

હે [illegible] પૂર્વ ભવેથી જ કેટલી બધી અદ્ભુત સમતાના [illegible] ! હે મહાવીરદેવ ! આપે [illegible]ના એક લાખ વર્ષ સુધી સતત માસખમણના પારણે માસખમણ કર્યા. આની સામે હું શું કરું છું ? ખાન-પાનનો સંસાર મને કેટલો ખૂંચે છે ? મને ખાવું ખોટું ક્યાં લાગે છે ? પ્રભુ ! એ કુટિલ આહારસંજ્ઞાથી મને બચાવ. તારું એવું હું ધ્યાન કરું કે પાપી આહારસંજ્ઞા પર મને ઘૃણા વરસે !

હે ત્રિભુવનના નાથ ! તમને જનમતાં સ્વર્ગની મોટી સામ્રાજ્ઞી દિક્કુમારીઓએ નવરાવ્યા હુલરાવ્યા, રાસગીત ગાયા, અને ૬૪ ઇન્દ્રોએ મેરુ શિખર પર તમારા જન્માભિષેક ઊજવ્યા ! કેટલું મોટું પુણ્ય ! છતાં પ્રભુ ! તમે લેશ પણ અભિમાન ન કર્યું. કેમ કે આમાં કોઈ આત્મ-પુરુષાર્થ ન દેખ્યો, આત્માસિદ્ધિ ન દેખી, કિંતુ પુણ્યકર્મની લીલા દેખી. પરની લીલામાં શા અભિમાન કરવાં ? ત્યારે મને રાખ ને ધૂળ જેવું મળ્યું છે છતાં હું અભિમાનમાં મરું છું.

હે જગતના નાથ ! આપને જનમથી રાજશાહી સુખો મળ્યાં, રાજવૈભવ મળ્યા, છતાં આપ એમાં લેપાયા નહીં, ખુશી ન માની, કેમ કે એથી આત્માને કશું હિત

ક્યાંય ન દેખ્યું. આની સામે મને શું મળ્યું છે ! [illegible] ! [illegible] સાચા [illegible] અલીવાર નથી [illegible] [illegible] નથી. પ્રભુ ! મારૂં શું થશે ? મને [illegible] હું આ દુનિયાના [illegible] હોત, [illegible] દેખું, ને [illegible] [illegible] [illegible] ન થાય, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કામ [illegible] ? [illegible] માનું, ને તો [illegible] નથી.

હે [illegible] ભગવાન ! [illegible] [illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ! મને [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible]

હે [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

દાન દેવા સુધીનું સાચું સાધુ-જીવન આપને ત્યાં જ મળે છે. તાપસ થઈને જંગલમાં રહ્યા પરંતુ ત્યાં પાણી -વનસ્પતિ વિગેરેના જીવોની હિંસા કરવાની છૂટ; એટલે ત્યાં સર્વથા અહિંસામય ચારિત્ર ક્યાં ? ખરેખર સર્વથા સંપૂર્ણ અહિંસાનુ જીવન કોઈ હોય તો જૈન ચારિત્રજીવન જ છે. અને માનવ ભવમાં જ એ થઈ શકે. એમ બતાવી અમને આ માનવ ભવનું સાચુ એ જ કર્તવ્ય દેખાડ્યું.

હે જગદાધાર! એમ આશ્રવ-સંવરનો વિવેક પણ આપણા જ શાસનમા મળે છે. 'અવિરતિ એ કર્મ-બંધનનું કારણ છે,' એવું આપના સિવાય કોણ બતાવે છે? 'પાપ ન કરીએ છતાંય જો એના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા નથી, વિરતિ નથી, તોય કર્મ બંધાય.' એની આપના સિવાય બીજા કોઈ ધર્મવાળાને સૂઝ નથી. એમ સમિતિ, ગુપ્તિ પણ આપના જ ધર્મમાં મળે છે. વિસ્તારથી પ્રાયશ્ચિત્તનું વર્ણન આપને ત્યાં જ તેમ જ કર્મસિદ્ધાંત, ૧૫૮ કર્મ, એની પ્રકૃતિ-સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ, એના બંધ, ઉદય ઉદીરણા-સંક્રમણ, અપવર્તના, નિકાચના ૧૪ ગુણ સ્થાનક, અનેકાન્તવાદ ઈત્યાદિ પર બહુ મોટા વિસ્તારથી વિચાર આપે જ બતાવ્યો છે. જૈનધર્મની જ આ વિશિષ્ટતાઓ છે. આ પ્રકાશ વિના કલ્યાણ શે સધાય?

હે અરિહંત દેવ! અજ્ઞાનના અંધકારમાં રખડતા અમને આપના જીવનનું આલંબન આપી ભવ્ય ઉપકાર કર્યો છે કેમકે એથી અમને રાંકને આરાધનાનું

મળે છે, ને આપના આલંબને મન પવિત્ર તથા સાધનાની પ્રેરણાબળ મળ્યું રહે છે આપનો અનુપમ ઉપ- છે. વળી હે પ્રભુ, આપે જીવ-અજીવાદિ તત્ત્વોનો, દર્શાવ્યો. અને મોક્ષમાર્ગનો સત્યપ્રકાશ આપી અમો પર અનહદ ઉપકાર કર્યો છે માટે જ આપ દેવાધિ ધર્મચક્રવર્તી છો આપની સેવાના પ્રતાપે અમને એ પ્રકાશ મળો, એ મોક્ષમાર્ગની ઉત્તમ સાધના ને. અમારી પાપી કામક્રોધાદિ વાસનાઓ મટે, આહા- દિ પાપ સંજ્ઞાઓ મટે, અમારા દાન-શીલ-તપ ભાવના વધે. ને અમને જડ પદાર્થ પ્રત્યે મમતા ન રહે. અમારા ... કષાયોમાં દિલ ... ન રહે, તથા કેવળ અમારા ... દિલ ... જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમાં જ તન્મય રહે, એ જ અમારી પ્રાર્થના છે.

(૨)

શાંતિ જિનેશ્વર સાચા સાહિબ, શાંતિ કરણ ઇન કલિમેં...
હો જિનજી..
તું મેરા મનમેં તું મેરા દિલમેં, ધ્યાન ધરું પલપલમેં સાહિબજી...
તું મેરા...૧.
ભવમાં ભમતા મેં દરિશન પાયો, આશા પૂરો એક પલમેં
હો જિનજી તું મેરા...૨.
નિરમલ જ્યોત વદન પર સોહે, નિકસ્યો જ્યું ચંદ બાદલમેં
હો જિનજી...૩.
મેરો મન તુમ સાથે લીનો, મીન વસે જ્યુ જલમેં
હો જિનજી...૪.
જિનરંગ કહે પ્રભુ શાંતિજિનેશ્વર, દીઠો જી દેવ સકલ મેં હો
જિનજી...૫.

(૨)

કોયલ ટહુકી રહી મધુવનમેં, પાર્શ્વ શામળિયા વસો મેરે દિલમેં,
કાશી દેશ વારાણસી નગરી, જન્મ લિયો પ્રભુ ક્ષત્રિય કુલમેં
...પાર્શ્વ. ૧

બાલપણથી અદ્ભુત જ્ઞાની, કમ ઠકોમાન હર્યો એક પલમેં
...પાર્શ્વ. ૨

નાગ નિકાલા કાષ્ઠ ચિરાકર, નાગકું સુરપતિ કિયો એક છિનમેં
...પાર્શ્વ. ૩

સંયમ લઈ પ્રભુ વિચરવા લાગ્યા, સંયમેં ભીંજ ગયો એક
રંગમેં...પાર્શ્વ. ૪

સંમેતશિખર પ્રભુ મોક્ષ સિધાવ્યા, પાર્શ્વજીકો મહિમા તીન
ભુવન મેં...પાર્શ્વ. ૫

ઉદયરતનકી એહી અરજ હૈ, દિલ અટકો તોરા ચરણકમલ મેં
...પાર્શ્વ. ૬

* શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં સ્તવન *

(૧)

[illegible] વીરની ધૂન જગાવો, પ્રભુ વીરનાં [illegible]
પ્રભુ વીરને [illegible], વીર પ્રભુની ધૂન જગાવો ..૧
જગત ગગનમાં વીર [illegible], [illegible]
[illegible] ..૨
[illegible] આત્મા જગાવી, જ્ઞાનજ્યોતિ [illegible],
[illegible] ..૩

(૨)

[illegible] વીર [illegible] દેશના રે.
[illegible]
[illegible] ૧
[illegible]
[illegible] ૨
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫

શ્રી આદિજિણંદની આરતી.

જય જય આરતી આદિ જિણંદા, નાભિરાયા મરુદેવીકો નંદા. જ. ૧
પહેલી આરતી પૂજા કીજે, નરભવ પામી લ્હાવો લીજે. જ. ૨.
દુસરી આરતી દીન દયાળા, ધુલેવા મંડપમાં જગ અજવાલા. જ. ૩.
તીસરી આરતી ત્રિભુવન દેવા, સુરનર ઇન્દ્ર કરે તોરી સેવા. જ. ૪.
ચોથી આરતી ચઉગતિ ચૂરે, મનવંછિત ફલ શિવસુખ પૂરે. જ. ૫.
પાચમી આરતી પુણ્ય ઉપાયા, મૂલચંદે ઋષભ ગુણ ગાયા. જ. ૬.

મંગળ દીવો.

દીવો રે દીવો પ્રભુ મંગલિક દીવો, આરતી ઉતારીને બહુ ચિરંજીવો. દી. ૧.

સોહામણું ઘેર પર્વ દીવાળી, અંબર ખેલે અમરાબાળી દી. ૨.

દીપાળ ભણે એણે કુલ અજુવાળી, ભાવે ભગતે વિઘ્ન નિવારી. દી. ૩

દીપાળ ભણે એણે એ કલિકાલે, આરતી ઉતારી રાજા કુમારપાલે. દી. ૪.

અમ ઘેર મંગલિક તુમ ઘેર મંગલિક મંગલિક ચતુર્વિધ સંઘને હોજો. દી. ૫.

શાંતિકલશ.

નમોઽર્હત્‌૦ કહી ત્રણવાર નવકાર ઉવસગ્ગહરં કહી મોટીશાંતિ બોલવી.

[સમાપ્ત]

સયલ જિણેસર પાય નમી, કલ્યાણક વિધિ તાસ;
વર્ણવતાં સુણતાં થકા, સંઘની પૂગે આશ.....૧

સમકિત ગુણઠાણે પરિણમ્યા, વળી વ્રતધર સંયમસુખ રમ્યા,
વીસસ્થાનક વિધિએ તપ કરી, એવી ભાવદયા દિલમાં ધરી.. ૧.
જો હોવે મુજ શક્તિ ઇસી, સવિ જીવ કરું શાસન રસી,
શુચિરસ ઢલતે તિહાં બાંધતા, તીર્થંકર નામ નિકાચતાં.. ૨.
સરાગથી સંયમ આદરી. વચમાં એક દેવનો ભવ કરી,
ચ્યવી પન્નર ક્ષેત્રે અવતરી, મધ્યખંડે પણ રાજવીકુલે...૩.
પટરાણી કૂખે ગુણનીલો જેમ માનસરોવર હંસલો;
સુખ શય્યાએ રજની શેષે, ઉતરતાં ચૌદ સુપન દેખે...૪.

[illegible]

રાગ - [illegible] સ્તવનની.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ઢાળ – કડખાની દેશી.

સાંભળો કળશ જિન-મહોત્સવનો ઈહાં;
છપ્પન કુમરી દિશિ વિદિશિ આવે તિંહાં;
માય સુત નમીય, આણંદ અધિકો ધરે,
અષ્ટ સંવર્ત વાયુથી કચરો હરે...૧.

વૃષ્ટિ ગંધોદકે અષ્ટ કુમરી કરે;
અષ્ટ કલશા ભરી, અષ્ટદર્પણ ધરે;
અષ્ટ ચામર ધરે, અષ્ટ પંખા લહી,
ચાર રક્ષા કરી ચાર દીપક ગ્રહી...૨.

ઘર કરી કેળના, માય સુત લાવતી,
કરણ શુચિકર્મ જળ-કળશે ન્હવરાવતી;
કુસુમ પૂજી, અલંકાર પહેરાવતી,
રાખડી બાંધી જઈ, શયન પધરાવતી...૩.

નમીય કહે માય તુજ બાળ લીલાવતી,
મેરુ રવિ ચન્દ્ર લગે, જીવજો જગપતિ;
સ્વામી ગુણ ગાવતી, નિજ ઘર જાવતી,
તેણે સમે ઈન્દ્રસિંહાસન કંપતી...૪.

રાગ — ચોપઈઆની દેશી.

[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧.
[illegible]

સોરઠ - છંદ

[illegible]
[illegible] ૧.
[illegible]
[illegible] ૨.
[illegible]

રાગ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

દેવદેવી નાચે [illegible] આણ્યા [illegible]...૪.

ઢાળ

મેરુ ઉપરજી પાંડુક-વનમેં ચિહું દિશે,
શિલા ઉપરજી, સિંહાસન મન ઉલ્લસે,
તિંહા બેસીજી, શક્ર જિન ખોળે ધર્યાં,
હરિ ત્રેસઠજી, બીજા તિહા આવી મળ્યા .....૫.

ત્રોટક :

મળ્યા ચોસઠ સુરપતિ તિંહા, કરે કળશ અડ જાતિના,
માગધાદિ જળ તીર્થઔષધિ, ધૂપ વળી બહુ ભાંતિના;

અચ્યુતપતિએ હુકમ કીધો, સાંભળો દેવો સવે,
ખીરજલધિ ગંગાનીર લાવો, ઝટિતિ જિન મહોત્સવે....૬.

ઢાળ–વિવાહલાની દેશી

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
આતમ...3

[illegible]
[illegible]
[illegible] ગુરનો [illegible] અભિષેકો;
ઈશાન ઈન્દ્ર કહે મુજ આપો, પ્રભુને ક્ષણ અતિરેકો.
આતમ ...૪

તવ તસ ખોળે ઠવી અરિહાને, સોહમપતિ મનરંગે,
વૃષભરૂપ કરી શૃંગ જળે ભરી, ન્હવણ કરે પ્રભુ અંગે
પુષ્પાદિક પૂજીને છાંટે, કરી કેસર રંગરોળે;
મંગળદીવો આરતી કરતાં સુરવર જય જય બોલે.
આતમ...૫

ભેરી ભૂંગલ તાલ બજાવત, વળીયા જિન કર ધારી;
જનનીઘર માતાને સોંપી એણી પેરે વચન ઉચ્ચારી,
પુત્ર તુમારો સ્વામી હમારો, અમ સેવક આધાર,
પંચ ધાવી રંભાદિક થાપી, પ્રભુ ખેલાવણ હાર
આતમ ..૬

અષ્ટમ કેરી કનકમણિમણિત, જનની ગુણિ ઠવાવે
પ્રભુ ધર્મ કરવા આરતુ દીપ નંદીશ્વર જાવે;
સીધ આણી ઉત્સવ કેતા, નિજ નિજ કલ્પ જાવે.
કીડા કેરલને અભિલાષે નિત નિત જિન ગુણ ગાવે.
આતમ...૭

[illegible] ચિરંજીવ, [illegible]
[illegible] પદ, [illegible] વિજય [illegible]
[illegible] વિજય [illegible]
[illegible] નિત [illegible] ગાયા.
આતમ...૮

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
આતમ. ૯

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]]

[illegible]

આતમ...૩

જ્યોતિષ વ્યંતર ભુવનની [illegible], [illegible]નો [illegible];
[illegible] સુવિવેકો,
પંચરૂપ [illegible], [illegible] અભિષેકો;
ઈશાન ઇન્દ્ર કહે મુજ આપો, પ્રભુને ક્ષણ અતિરેકો.

આતમ ...૪

તવ તસ ખોળે ઠવી અરિહાને, સોહમપતિ મનરંગે,
વૃષભરૂપ કરી શૃંગ જળે ભરી, ન્હવણ કરે પ્રભુ અંગે
પુષ્પાદિક પૂજીને છાંટે, કરી કેસર રંગરોળે;
મંગળદીવો આરતી કરતા સુરવર જય જય બોલે.

આવમ...૫

ભેરી ભૂંગલ તાલ બજાવત, વળીયા જિન કર ધારી;
જનનીઘર માતાને સોંપી એણી પેરે વચન ઉચ્ચારી,
પુત્ર તુમારો સ્વામી હમારો, અમ સેવક આધાર,
પંચ ધાવી રંભાદિક થાપી, પ્રભુ ખેલાવણ હાર.

આતમ...૬

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

શ્રી આદિજિણંદની આરતી :

જય જય આરતી આદિ જિણંદા, નાભિરાયા મરુદેવીકોનંદા. જ. ૧
પહેલી આરતી પૂજા કીજે, નરભવ પામી લ્હાવો લીજે. જ. ૨.
દૂસરી આરતી દીન દયાળા, ધૂલેવા મંડપમાં જગ અજવાલા. જ. ૩
તીસરી આરતી ત્રિભુવન દેવા, સુરનર ઇન્દ્ર કરે તોરી સેવા. જ. ૪.
ચોથી આરતી ચઉગતિ ચૂરે, મનવંછિત ફલ શિવસુખ પૂરે. જ. ૫.
પાંચમી આરતી પુણ્ય ઉપાયા, મૂલચંદે ઋષભ ગુણ ગાયા. જ. ૬.

મંગળ દીવો.

દીવો રે દીવો પ્રભુ મંગલિક દીવો, આરતી ઉતારીને બહુ ચિરંજીવો. દી. ૧.

સોહામણું ઘેર પર્વ દીવાળી, અમ્બર ખેલે અમરાવાળી દી. ૨.

દીપાળ ભણે એણે કુલ અજુવાળી, ભાવે ભગતે વિઘ્ન નિવારી. દી. ૩

દીપાળ ભણે એણે એ કલિકાલે, આરતી ઉતારી રાજા કુમારપાલે. દી. ૪.

અમ ઘેર મંગલિક તુમ ઘેર મંગલિક મંગલિક ચતુર્વિધ સંઘને હોજો. દી. ૫.

શાંતિકલશ.

નમોઽર્હત્૦ કહી ત્રણવાર નવકાર ઉવસગ્ગહરં કહી મોટીશાંતિ બોલવી.

[સમાપ્ત]

સૂત્ર પરિચય

આ સૂત્ર મહા પ્રભાવવંતું છે....કેમકે

(૧) દરેકે દરેક જૈન શાસ્ત્રને ભણતાં પ્રારંભે આને યાદ કરવું પડે....

(૨) એ સમસ્ત મંત્રોથી ચડિયાતો મંત્ર હોઈ મહામંત્ર છે....

(૩) એને એક વાર પણ રટતાં પાપકર્મોની કાળ સ્થિતિ ૫૦૦ સાગરોપમ કાળ જેટલી તૂટે છે, અને

(૪) જેના દિલમાં પરભવ જતાં મૈત્રીભાવ અને નમસ્કાર મહામંત્ર હોય એની સદ્‌ગતિ જ થાય....વગેરે આનો પ્રભાવ છે.

આ સૂત્રમાં નમો પદથી પંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર એટલે નમન; એ કરતાં હૃદયમાં નમ્રતા લાવી પરમેષ્ઠીને ભક્તિપૂર્વક વસાવવા જોઈએ. પરમેષ્ઠી એટલે પરમ ઉચ્ચ સ્થાને રહેલા. કેમકે એ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક સર્વ પાપના ત્યાગી એવા પાંચ પરમેષ્ઠી છે, અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ. એમને ભાવથી નમસ્કાર કરાય એ સર્વ પાપનો અત્યંત નાશ કરે છે. એ શ્રેષ્ઠ મંગળ છે.

એમા અરિહંત એટલે આઠ મહા પ્રતિહાર્યની શોભા ને યોગ્ય વીતરાગ સર્વજ્ઞ તીર્થંકર ભગવાન જે ધર્મ-શાસન અને સંઘ સ્થાપે છે

સિદ્ધ એટલે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરીને મોક્ષ પામેલા [સંસારના જન્મ-મરણથી છુટકારો પામેલા.] આચાર્ય એટલે પંચાચારને સ્વયં પાળી એનો પ્રચાર કરનારા. ઉપાધ્યાય એટલે જિનાગમ ભણાવનારા, સાધુ એટલે મોક્ષમાર્ગ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને જ સાધનારા.

આ પાંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કારમાં એમના ગુણોની ભારોભાર અનુમોદના થાય. અને એથી વિપરીત હિંસાદિ રાગાદિ પાપોની ઘૃણા થાય.

એનું ફળ શું ? આ—સર્વ રાગાદિ પાપનો નાશ.

એનો પ્રભાવ-મહિમા શો ? સમસ્ત મંગલોમાં શ્રેષ્ઠ મંગળ.

માટે નમસ્કાર મંત્ર દરેક શુભ કાર્યના આરંભે યાદ કરવાનો.

૨ પંચિંદિઅ. (ગુરુસ્થાપના) સૂત્ર.

પંચિંદિઅ-સંવરણો,
તહ નવવિહ-બંભચેર-ગુત્તિ-ધરો;
ચઉવિહ-કસાય-મુક્કો,
ઇઅ અટ્ઠારસ-ગુણેહિં સંજુત્તો ॥ ૧ ॥
પંચ-મહવ્વય-જુત્તો,
પંચવિહા-ચાર-પાલણ-સમત્થો;
પંચ-સમિઓ તિ-ગુત્તો,
છત્તીસ-ગુણો ગુરુ મજ્ઝ ॥ ૨ ॥

❁ શબ્દાર્થ ❁

પંચિંદિય-પાંચ ઇન્દ્રિયોનો
સંવરણો-નિગ્રહ કરનાર
તહ-તથા
નવવિહ-નવ પ્રકારની
બંભચેર-બ્રહ્મચર્યની
ગુત્તિ-ગુપ્તિ, વાડને
ધરો-ધારણ કરનાર
ચઉવિહ-ચાર પ્રકારના
કસાય-કષાયથી (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ)
મુક્કો-મુક્ત
ઇઅ-આ પ્રકારના
અઠ્ઠારસ ગુણેહિં-અઢાર ગુણોથી
સંજુત્તો-યુક્ત
પંચમહવ્વયજુત્તો-પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત
પંચવિહાયાર પાલણ સમત્થો-પાંચ પ્રકારના આચારનું પાલન કરવામાં સમર્થ
પંચસમિઓ-પાંચ સમિતિઓના ધારક
તિગુત્તો-ત્રણ ગુપ્તિના ધારક
છત્તીસ ગુણો-છત્રીશ ગુણવાળા
ગુરુ મજ્ઝ-મારા ગુરુ છે.